

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Ústav speciálněpedagogických studií

Bakalářská práce

Zuzana Marková

**Srozumitelnost řeči a způsoby nápravy nesprávné výslovnosti u
žáků v předškolním věku**

Olomouc 2022

Vedoucí práce: prof. Mgr. Kateřina Vitásková, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci s názvem Úroveň srozumitelnosti řeči a způsoby nesprávné výslovnosti u žáků v předškolním věku vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, řádně uvádím v seznamu.

V Olomouci

.....

Marková Zuzana

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala své vedoucí bakalářské práce prof. Mgr. Kateřině Vitáskové, Ph.D. za odborné vedení, pomoc a rady při zpracování této práce. Také bych ráda poděkovala Mgr. Haně Honzíkové a Mgr. Šárce Eisové za jazykovou korekturu.

Obsah

Obsah	4
ÚVOD	6
1 Teoretická východiska	8
1.1 Základní pojmy	8
1.2 Vývoj lidské řeči	10
1.2.1 Přípravné období	10
1.2.2 Hlavní období vývoje mluvené řeči	12
1.3 Jazykové roviny	13
1.3.1 Morfologicko-syntaktická jazyková rovina	13
1.3.2 Lexikálně-sémantická rovina	14
1.3.3 Foneticko-fonologická jazyková rovina.....	14
1.3.4 Pragmatická jazyková rovina	15
2 Narušení článkování řeči	17
2.1 Fyziologický základ výslovnosti	17
2.2 Fyziologické předpoklady artikulace	17
2.2.1 Hrubá motorika	17
2.2.2 Jemná motorika a grafomotorika	18
2.2.3 Oromotorika	18
2.3 Dyslálie	19
2.3.1 Vymezení a příčina	19
2.3.2 Klasifikace dyslálie	20
3 Intervence v oblasti narušené artikulace mluvené řeči	23
2.4 Prevence	23
2.5 Diagnostika dyslálie	23
2.6 Terapie	25
2.6.1 Zásady využívané při terapii	26

2.6.2	Etapy vyvozování hlásek	27
2.6.3	Metody vyvozování hlásek a korekce nesprávně tvořených hlásek	27
2.7	Pomůcky využívané v logopedii	28
	Praktická část.....	29
3	Metodologická část.....	29
3.1	Formulace cílů	29
3.2	Zvolená strategie výzkumu	30
3.3	Místo šetření	30
4	Popis vlastního výzkumu	31
4.1	Motivační logopedické listy.....	31
4.2	První případová studie – chlapec, 4,5 let	31
4.2.1	Vlastní navržený postup ke zlepšení výslovnosti	33
4.3	Druhá případová studie – dívka, 4 roky.....	38
4.3.1	Vlastní navržený postup ke zlepšení výslovnosti	39
4.4	Třetí případová studie – dívka, 4 roky	42
4.4.1	Vlastní navržený postup ke zlepšení výslovnosti	43
4.5	Fixační cvičení pro všechny děti	47
4.6	Porovnání způsobu terapie případových studií	49
4.7	Shrnutí výsledků praktické části a diskuse	50
5	Závěr.....	52
	Seznam použité literatury	53

ÚVOD

Řeč je jedním z nezákladnějších lidských projevů. Mluvený projev je specifický pro lidskou populaci. Řeč není vrozená schopnost, je třeba ji rozvíjet a věnovat jí dostatečnou pozornost. S plnohodnotným životem přichází nutnost si tuto schopnost osvojit.

Poruchy v oblasti mluvené komunikace jsou čím dál častější a je potřeba je umět řešit, chtít je řešit. Způsob, jakým mluvíme, vypovídá v budoucnosti i o nás samých. Díky řeči se prezentujeme před ostatními. Vývoj řeči je ovlivněn spoustou faktorů a s tímto tématem je spojeno i několik okolností, které spadají pod logopedickou péči, tudíž je potřeba se touto problematikou zabývat, aby došlo k co nejefektivnějšímu rozvoji řeči již v předškolním věku. V životě člověka je komunikace důležitou aktivitou. Komunikace probíhá verbálně i neverbálně. Občas ani sami nevíme, že jsme se nějak vyjádřili, ať už postojem, mimikou nebo způsobem, který jsme si ani nemuseli uvědomit. Komunikace je bránou do spokojeného života. Řečí vyjadřujeme, co si přejeme, co si myslíme, co cítíme a co potřebujeme. I díky řeči máme možnost uspokojovat své potřeby.

Tato práce na téma „Úroveň srozumitelnosti řeči a způsoby nápravy nesprávné výslovnosti u žáků v předškolním věku“ je vypracována s vizí a možností dozvědět se o této problematice více a získat informace o logopedické intervenci v praxi. Děti, kterých se dotýká tato problematika, stále přibývá. Je třeba se rozvoji komunikačních schopností, především u dětí v předškolním věku, věnovat.

V praktické části své bakalářské práce se věnujeme logopedické intervenci u dětí předškolního věku s dyslálií. Na základě poskytnutých informací o klientech, jejich anamnéze a shrnutí logopedického vyšetření je navržena a realizována v této práci intervence a způsob vhodné nápravy výslovnosti.

Cílem bakalářské práce je vytvořit co nepřesnější specifický koncept toho, jak probíhá terapie dyslálie u dětí předškolního věku v logopedických zařízeních. Základem jsou vypracované případové studie, od kterých je odvozený vypracovaný způsob terapie. Jedná se tedy o koncept vytvořený přímo pro konkrétní děti zmíněné v jednotlivých případových studiích. Na základě prostudovaných materiálů jsou vytvořena přípravná cvičení, která jsou zaměřena na správnou výslovnost a fixaci hlásek. Praktická část je návrhem k postupu, jak děti nejlépe připravit na správné vyvozování hlásky na základě Myofunkční terapie od německé spisovatelky Anity Kittel, která byla inspirací pro tuto práci. Zároveň je praktická část zpracována pomocí informací z individuálních praxí jednotlivých logopedek, tak aby bylo docíleno co nejvhodnějšího způsobu přípravy k správnému vyvozování hlásek a zároveň,

aby byla přípravná cvičení zábavnou formou učení. Součástí jsou i nápady na motivaci k cvičení, jejichž cílem je dosažení požadovaných výsledků co nejefektivněji.

1 Teoretická východiska

1.1 Základní pojmy

Mezi základní používaný pojem v logopedii se řadí **narušená komunikační schopnost** (NKS). Narušenou komunikační schopnost definoval Lechta (in Bytešníková, 2012, str. 15) tímto způsobem: „Komunikační schopnost jednotlivce je narušena tehdy, pokud některá rovina (nebo více rovin současně) jeho jazykových projevů působí interferenčně vzhledem k jeho komunikačnímu záměru.“ Narušení může nastat v různé formě, jako je verbální i neverbální, mluvené nebo grafické formy komunikace. Je možné na komunikaci nahlížet několika různými způsoby. Narušená komunikace, a tím způsobený nedostatek porozumění, se může objevit v životě člověka a ovlivnit tak jeho nejzákladnější oblasti prožívání a jeho potřeb k přežití. V medicínské oblasti může být narušená komunikační schopnost jedním z prvních symptomů vážnějšího onemocnění. Kognitivní oblast je spojená s myšlením a řečí, ve kterých hraje logopedie velice důležitou roli. V sociální oblasti se projevuje v obtížích přizpůsobit se určité situaci, která může nastat např. ve škole (Škodová, Jedlička 2007; Bytešníková, 2012).

Komunikace patří k nejdůležitějším procesům v našem životě. Přijímat a předávat informace je základní myšlenkou komunikace. Jak zmiňuje Hošková (1994, str. 4), „komunikace může mít různé formy. Může to být verbální i neverbální, záměrná a bezděčná, kognitivní a afektivní, interpersonální, skupinová i masová, analogová i digitální“ (Hošková, 1994). Velkou váhu má i komunikace činem, která může pod toto rozdělení také patřit. Komunikaci můžeme označit jako výměnu určitých informací u člověka, na kterého působí prostředí, ve kterém se nachází. Interakcí, která probíhá v komunikaci, člověk informace přijímá a následně na ně nějakým způsobem reaguje. Stejně tak k tomu dochází i obráceně, kdy člověk na své okolí působí a sám očekává určitou zpětnou vazbu, ať už se jedná o zpětnou vazbu pozitivní nebo naopak negativní (Klenková, 2012).

Verbální komunikaci můžeme označit také jako jazykové dorozumívání. Logopedie se zaměřuje především na formu verbální a tou je myšlena přímo řeč mluvená (Čechová, 2011). Avšak verbální komunikace zahrnuje i řeč psanou nebo znakovanou (Vitásková, Peutelschmiedová, 2005)

Vyjádřování řeči je způsob komunikace, který je specifický pouze pro člověka. Je to schopnost sdělovat si navzájem informace a stejně tak informace přijímat, na základě toho

vzniká dorozumívání. Touto schopností informujeme druhé o našich potřebách, přáních, sdělujeme tak naše vnitřní pocity a myšlenky (Sovák, 1974).

Matějček (in Neubauer, 2011 str. 5) však proces řeči popsal takto: „Řeč se dítě neučí – a my je také nevyučujeme jako nějakému školnímu předmětu. Řeč se rozvíjí – a my k tomu rozvoji napomáháme“

Hlavním nástrojem řeči je **hlas**. Hlasové ústrojí se také nazývá fonační. Ve spolupráci s dalšími mluvními orgány dochází k tvorbě zvuku v podobě hlasu (Hála, Sovák, 1947; Krčmová, 2017).

V blízké spojitosti s hlasem je hláska. **Hlásky** se dělí na samohlásky (vokály) a souhlásky (konstanty). Bytešnicková (2012) popisuje rozdíl mezi souhláskou a samohláskou způsobem, jakým jsou tvořeny. České samohlásky se tvoří pěti vokály **a, e, i, o, u**, které mohou být krátké nebo dlouhé. Dlouhé trvají dvakrát déle a jsou rozdílné napjatějším tvořením. Podle pohybu jazyka k patru se rozlišují na nízké vokály (a), středové (e, o) a vysoké (u, i). U konstant je několik hledisek rozlišování. Místo artikulace dělí konstanty na: „obouretné (bilabiální), retozubné (labiodentální), dásňové (alveolární), předodásňové (prealveolární), zadodásňové (postaveolární), tvrdopatrové (palatální), měkkopatrové (velární), hrtanové (laryngální). Způsob artikulace konstanty dělí podle výdechového proudu a překážky, kterou musí překovat, na: závěrové (okluzivy) a výbuchové (explozivy). Při realizaci některých souhlásek není překážka kladená výdechovému proudu úplná, průchod se jen zúží úzkou štěrbinou (konstrikcí), kterou výdechový proud tře“ (Bytešnicková, 2012 str. 158). Tvořeným hláskám se říká úžinové (konstrikty) a třené (frikativy). Zaměříme-li se na zapojení artikulačních orgánů, rozlišujeme konstanty retné, jazyčné a hlasivkové (Hála, Sovák, in Bytešnicková, 2012).

Pokud hlasivky v procesu fonace kmitají, hlásky se označují jako znělé. Pokud hlasivky nekmitají, hláska se nazývá neznělá. (Neubauer, 2018)

Prostředkem, který patří mezi základní sdělovací systémy, je řeč mluvená, tedy **mluva**. Mluva je způsob komunikace, kdy zapojujeme tělesné orgány - **mluvidla**. Mluvní ústrojí je možné rozdělit na tři části, oblast respirace, fonace, rezonance a artikulace. Respirace neboli dýchání, je potřebné k realizaci řeči. Oblast fonace je spojena s hlasem a v artikulačním ústrojí se tvoří hlásky. Hála (in Krahulcová, 2013 str. 122) uvádí: „Funkcí mluvidel je utvořit určitá artikulační postavení pro tvorbu hlásek nebo vytvářet dutiny s jistým objemem a otvorem k rezonanci hlasu a řeči.“

Jazyk vnímáme jako schopnost ovládat a umět používat jistý vyjadřovací systém, který je na bázi symbolů, ať už se jedná, např. o češtinu, angličtinu či znakový jazyk

neslyšících. Řeč i jazyk spolu úzce souvisí, aby mohl člověk promluvit, musí ovládat řeč. V tomto případě hovoříme o nutnosti umět český jazyk. Řeč a jazyk jsou tedy důležitým faktorem komunikace a to zejména v období, kdy se dítě začíná učit mluvit (Klenková, 2012).

Klenková a spol. (2012) zmiňují ve svém díle název, který výchovu v logopedii popisuje více, jedná se o termín logopedická intervence. Označení intervence lépe vystihuje činnost logopeda.

1.2 Vývoj lidské řeči

Ontogeneze neboli vývoj řeči, jak zmínila Klenková (2000), patří k nejpozoruhodnějším procesům v celém vývoji člověka, proto je předmětem zájmu psychologů, pedagogů, fonetiků, lékařů i logopedů. Vývoj řeči probíhá ve stádiích, mezi nimiž jsou jen nevýrazné hranice. U jednotlivých dětí nemůžeme očekávat určité stádium vývoje řeči přesně v to období, které je uváděno v literatuře. U intaktního dítěte průměrně nastupují jednotlivá stadia s určitou časovou variabilitou (Lechta, in Klenková 2000). U dítěte může docházet k obdobím zrychlení nebo zpomalení vývoje řeči, žádné ze stádií však nemůže být vynecháno. „Ve vývoji dětské řeči můžeme rozlišovat preverbální období, jež probíhá zhruba do prvního roku života dítěte a následně navazuje období vlastního vývoje řeči.“ (Bytešníková, 2012 str. 16) U intaktního dítěte nastupuje období vlastního vývoje řeči kolem prvního roku života (Bytešníková, 2012).

Je zřejmé, že první hlasové, mimické i gestikulační reakce v počátku lze klasifikovat jako výchozí fázi dorozumivacího procesu. V přípravném období si dítě postupně osvojuje dovednosti a návyky, jakými jsou například sání, polykání a žvýkání, které jsou později velmi důležité pro další rozvoj řeči (Bytešníková, 2012).

1.2.1 Přípravné období

Přípravné období vývoje řeči probíhá v prvním roce života. Dítě si osvojuje návyky, zručnost a další činnosti, na základě kterých vznikne skutečná řeč (Klenková, 2000, str. 11).

Co je v tomto období zásadním faktorem, je láskyplné zacházení, díky kterému se dítě cítí bezpečně. V období prvního roku života, přesněji v průběhu druhého měsíce, dítě začíná zachytávat pohled očí a samo rozpíná koutky svých úst a tvoří první úsměvy. Chvilky vzájemného kontaktu se objevují v krátkém intervalu, ale jsou velice důležité. Zatím co v

prvních týdnech se dítě projevuje neutrálním reflexivním křikem, postupně se křik diferencuje. Dítě se začíná projevovat spokojeným broukáním, v případě, že mu něco chybí, dá to najevo pláčem. Pláč dokáže být tvrdým, vyraženým hlasovým začátkem ve vývoji řeči. Dítě je díky těmto zvukovým projevům schopno projevovat své potřeby a přání. Dobrému rozvoji může člověk přispět mluvením k dítěti, aby si zvyklo na zvuk hlasu (Kutálková, 2010). Větší rozmanitost zvuku podle Sováka (1978) souvisí se změnami utváření rezonančních dutin. Ústní a hltanové dutiny se zapojují při sání i polykacích pohybech a dítě je tak využívá mimo jezení i při tvorbě hlasu.

Stádium křiku s broukáním plynule navazuje na stádium pudového žvatlání. Bytešníková (2012) popisuje, že pudové žvatlání lze často považovat za „hru s mluvidly“, kdy dítě řečovými orgány vykonává podobné pohyby, jako při příjmu potravy, které navíc doprovází hlasem. Dochází zde k tomu, že náhodným postavením mluvidel vznikají zvuky podobné některým hláskám, slabikám i slovům (Bytešníková, 2012).

Pudové žvatlání je přirozeným jevem u všech dětí bez rozdílu národnosti, stejně tak můžeme tyto zvukové projevy zaznamenat i u dětí se sluchovým postižením (Klenková, 2000).

Lidská řeč je pro správný vývoj řeči u dětí velice zásadní. Kolem 5. měsíce dítě reaguje na hlasy známých lidí. Jeho reakce jsou však nejvíce směřovány k matce (Klenková, Bočková, Bytešníková, 2012).

V druhé polovině roku života, jak zmiňuje Klenková (2000), začíná období napodobujícího žvatlání. Zapojuje se vědomá sluchová i zraková kontrola, dítě začíná napodobovat hlásky mateřského jazyka, především ho zajímají pohyby úst nejbližších osob. Napodobování melodie a rytmu je častější než napodobování hlásek. Dítě musí mnohokrát zkusit napodobit hlásku, aby se ji naučilo. „O tomto opakování se mluví jako o fyziologické echolálii“ (Klenková, 2000. str. 12).

Je třeba, aby byly dítěti popisovány řečí aktivity, jako např. průběh krmení, mytí, vaření, uklízení. U jakékoliv činnosti se vyjadřujeme k tomu, co při nich používáme, jak je používáme a proč. Dítě kolem devíti měsíců života rychle zjišťuje, jak plnit některé pokyny. V tomto období je vhodné začít s prvními říkankami. Nenutíme však dítě do učení, ani na něho nenaléháme, aby někomu ukázalo, co umí (Kutálková, 2010).

Na tato stádia navazuje kolem 10. až 12. měsíce roku dítěte stádium, kdy dítě rozumí tomu, co slyší, tzv. stádium porozumění řeči. Dítě v tomto období rozumí, ale obsah slov, které slyší, nechápe. Mimika, gestikulace a melodie řeči je podnětem, na který dítě reaguje

hlavně svou motorikou. Slova si spojuje s předměty nebo s osobou. Opět je velice důležité nezapomínat na umožnění dostatečného kontaktu s ostatními lidmi a zaměřit svou mluvu na to, o co se dítě v daném momentě zajímá nebo co vnímá. Konec prvního roku se uvádí jako období, kdy dítě prošlo potřebnými stádii. Tato stádia jsou hodně důležitá pro další rozvoj. Dítě též reaguje na jednoduché příkazy a zákazy (Klenková, 2000).

Nesmí se opomenout ani správný tělesný rozvoj, jelikož se s hlasovým projevem souběžně rozvíjí i tělesná obratnost a navzájem se úzce ovlivňují (Kutálková, 2010).

1.2.2 Hlavní období vývoje mluvené řeči

Kolem prvního roku života začíná dítě používat slova neboli první verbální projev. Jednotlivými slovy vyjadřuje celý obsah vět. Jsou to dětská přání, potřeby, city, prosby, které jsou významově uloženy v prvních slovech. První období se nazývá emocionálně volní. Dítě spojuje slova s konkrétními věcmi nebo lidmi. První slova mohou být jednoslabičná nebo víceslabičná. Děti v tomto období do slov vkládají intonaci, citové zabarvení a přízvuk slova. Například slovem „pá“ může vyjadřovat, že jde ven, stejně tak nespokojenost, když někdo jemu blízký odchází (Klenková, 2006).

Nejpřirozenější cestou pro osvojení si slov, které dítě už zná, je hra. Nejčastěji si spojuje slova s činností, např. citoslovci. Jako důležitý faktor se uvádí i dobrá nálada u dítěte, což je vhodný způsob, jak si dané slovo lépe zapamatuje (Kutálková, 2010).

Další období spojené s věkem od 1,5 až do 2 let se nazývá egocentrické období vývoje řeči. Dítě už samo opakuje slova a napodobuje řeč dospělých. Na základě kvality a množství podnětů dochází k rychlému zlepšování. Po 2,5 letech dítěte Lechta (in Klenková, 2000) pojednává o možnosti pozorovat frustraci v případě neúspěšného pokusu o komunikaci. Nastává v situaci, pokud se dítěti nedostává uspokojení v oblasti komunikace, např. rodič mu neporozuměl nebo pokud není rodič či kdokoliv další ochoten s dítětem komunikovat. Navazující je stádium rozvoje komunikační řeči. To nastává mezi 2. - 3. rokem dítěte. Dítě má větší tendenci si s dospělými povídat a komunikovat. Komunikací si pomáhá dosáhnout toho, co chce. Navazující období se označuje jako stádium logických pojmů a nastává kolem 3. roku. V tomto stádiu slova nesou určitý obsah. Stádium logických pojmů může být pro dítě obtížné, a to zejména proto, že tyto myšlenkové operace jsou pro dítě náročné. Jedná se o opakování hlásek, slabik, slov atd. Okolo 3 let věku je to u dítěte častý jev. Děti to však bez problému překonají, když cítí v rodičích podporu. Přelomem mezi 3. a 4. rokem zvládá dítě

vyjadřovat své myšlenky správnou formou, správným obsahem i s přesností. Vývoj se týká především učení slov neznámých, tudíž si rozšiřuje slovní zásobu. Klade se důraz na gramatiku a přesné pojmenování (Klenková, 2000).

1.3 Jazykové roviny

Dvořák (2007, str. 173) jazykovou rovinu definuje jako „dílčí systém jazyka charakterizovaný specifickými základními jednotkami.“ Jazykové roviny se dělí do čtyř oblastí (Klenková, 2006).

1.3.1 Morfologicko-syntaktická jazyková rovina

Tato jazyková rovina se věnuje správnému projevu v užívání řečových prostředků, týká se především gramatiky, což zahrnuje používání slovních druhů, slovosled ve větě, gramaticky správně vyslovovaná slova, pády atd. Vývoj v oblasti gramatiky se tvoří díky přenosu mluvního vzorce. Svůj mateřský jazyk a gramatiku spojenou s ním si dítě osvojuje nápodobou. Důležitým faktorem je i paměť. Ta dává dítěti možnost použít to, co slyší pro svůj vlastní prospěch. S touto jazykovou rovinou se navzájem prolíná rovina lexikální (Klenková, Bočková, Bytešnicková 2012).

Gramatickou rovinou se můžeme začít zabývat až kolem 1. roku života dítěte. Dítě používá první slova a začíná je spojovat ve věty. Slova jsou nesklonná, používaná především v prvním pádě. Jednoslovné věty přetrvávají přibližně do 1,5 – 2 let, potom je nahrazují dvouslovné věty (Klenková, 1997). Dvouslovné věty ještě nemají gramaticky správnou stavbu. V mluveném projevu jsou emocionálně nejdůležitější slova řazena ve větě jako první. To se však během zvyšování věku ztrácí (Bytešnicková, 2012).

Klenková (2000, str. 34) ve svém díle uvádí, „pokud se vyskytují odchylky v gramatické stavbě řeči do čtvrtého roku života, hovoříme o tzv. fyziologickém dysgramatismu.“

1.3.2 Lexikálně-sémantická rovina

Slovo, které známe a patří do naší slovní zásoby, označujeme jako lexikant. Sémant je spojen se samotným významem určitého slova (Balašová, 2003).

Tuto jazykovou rovinu tvoří aktivní a pasivní slovní zásoba. Za aktivní zásobu se považují slova, která používáme, a v opačném případě jde o slovní zásobu pasivní, kdy slova denně nepoužíváme, ale jejich význam známe. Pasivní zásoba se tvoří už kolem 10. měsíce. Aktivní se projevuje až kolem 1 roku (Klenková, Bočková, Bytešníková 2012).

Dítě komunikuje převážně pomocí mimiky, pohledů a jeho první slova nejsou používána konkrétně. Zprvu dítě označuje věci, zvířata i lidi všeobecným způsobem. „Vše, co má čtyři nohy a je chlupaté, je haf“ (Klenková, 2006, str. 38). Následně přechází k přímému použití slova k označení jedné osoby nebo věci (Klenková, 2006).

Z hlediska lexikálně-sémantické roviny můžeme u dítěte sledovat období tzv. prvního a druhého věku otázek. Během prvního období otázek, který nastává okolo jednoho a půl roku, pozorujeme otázky typu „Co je to?“ nebo „Kdo je to?“ Přibližně ve třech a půl letech nastává období druhé, můžeme u dětí pozorovat otázky jako „Proč?“ a „Kdy?“ Komunikací s dítětem mohou rodiče velice dobře přispět k rozvoji slovní zásoby dítěte. (Bytešníková, 2007)

Marková (in Klenková, Bočková, Bytešníková, 2012) popisuje, že u vývoje lexikální roviny není možné, aby byl věkem daný. Jelikož slovní zásoba narůstá učením a přijímáním informací, dochází k tomu tedy nepřetržitě až do doby, kdy přijímat nové informace přestaneme.

1.3.3 Foneticko-fonologická jazyková rovina

Fonetika je zaměřována na zvuk v řeči a na to, jak hlásky tvoříme. Zabývá se způsobem tvorby hlásek, zjednodušeně se věnuje zvukovým vlastnostem řeči. Fonologie je nauka zabývající se funkcí zvuku jazyka. Pracuje s fonémy, což jsou nejmenší jednotky v řeči. (Balašová, 2003; Čechová, 2011; Vitásková, Peutelschmiedová, 2005).

Pod touto rovinou je zohledněna oblast řeči, která se věnuje zvuku slov, jejich nápodobě, korektní výslovnosti a intonaci. Za základní jednotky se považují fonémy neboli hlásky. (Klenková, Bočková, Bytešníková 2012).

Charakteristické je pro dětskou výslovnost, podle Klenkové a kol. (2012), rozvíjet řeč od zvukově nejjednodušších hlásek k obtížnějším. Je to z důvodu náročnosti v artikulaci. Podle Lejsky (2003) se hlásky dělí především na samohlásky a souhlásky, ale Vyštejn (1991) k tomu uvádí ještě dvojhásky. Zpravidla se první tvoří a fixují samohlásky, dále dochází k fixaci retných souhlásek, až se postupně přechází k hláskám hrdelním:

- závěrové: p, b, m, t, d, n, t', d', ň, k, a, g;
- úžinové jednoduché: f, v, j, h, ch, s, z, š, ž;
- polozávěrové a úžinové se zvláštním způsobem tvoření: c, č, dz, dž, l, r, ř;

(Ohnesorg, Pačesová in Klenková, 1997, str. 5).

V českém jazyce se jako poslední fixuje hláska ř (Klenková 1997).

Klenková, Bočková a Bytešníková (2012) ve svém díle používají obecně daný pojem *vokál*, který vystihuje samohlásku. Také zmiňují, že artikulačně první nejlépe napodobitelný je vokál *a*. Vokál *i* se fixuje poslední. Další navazují diftongy, ty označují dvojhásky. Názory na to, kdy lze považovat nesprávnou výslovnost za fyziologickou z hlediska věku, jsou rozdílné. Podle normy by měl být vývoj zaměřený na zvukovou stránku ukončen v pěti letech dítěte. S ohledem na různé příčiny se může vývoj prodloužit k věku sedmi let. V tomto případě je však nutno zahájit terapii kolem pátého roku dítěte, aby při zahájení povinné školní docházky nemělo problémy (Klenková, 1997).

Krahulcová (2003) se zmiňuje o faktorech, které se podílejí na vývoji výslovnosti, nazývá je autokorektivní procesy. Jedná se o:

- dozrávání centrální nervové soustavy,
- fonemický sluch,
- motoriku mluvních orgánů,
- celkovou motoriku těla.

Je nutno přihlédnout k rozdílnosti nesprávné výslovnosti a odlišit ji od výslovnosti vadné, kdy se jedná o dyslálii (Krahulcová, 2003).

1.3.4 Pragmatická jazyková rovina

Jazyková rovina pragmatická souvisí se samostatností v komunikaci, jedná se o smysl vyjadřování vlastních vnitřních myšlenek a pocitů. Vzniká za účelem interakce ve společnosti,

k získávání a předávání informací. Lze říci, že pragmatická rovina zahrnuje korektní využívání jazyka ve společnosti (Klenková, Bočková, Bytešníková 2012).

Snaha komunikovat a tvořit dialog s dospělým se objevuje u dítěte ve třech letech. Navazující čtvrtý rok je období, kdy dítě přizpůsobí komunikaci situaci, ve které se nachází (Klenková, 2000).

Lechta (in Klenková, Bočková, Bytešníková, 2012) rozděluje úroveň vývoje do jednotlivých oblastí, na základě kterých vytvořil takovéto schéma:

- období pragmatizace-do prvního roku života,
- období sémantizace-první až druhý rok,
- období lexemizace-druhý až třetí rok,
- období gramatizace-třetí až čtvrtý rok,
- období intelektualizace-po pátém roce života.

2 Narušení článkování řeči

Narušená artikulace spadá pod narušenou komunikační schopnost. V této práci se věnujeme dyslálii. Pod poruchu artikulace spadá i dysartrie, která na rozdíl od dyslalie vzniká příčinou organického poškození nervové soustavy, tudíž nezasahuje jen do artikulace. Dyslalie a dysartrie patří pod narušení článkování řeči (Klenková, 2006)

2.1 Fyziologický základ výslovnosti

Samotné mluvení je možné pomocí spolupráce mluvních orgánů, kterými jsou respirační ústrojí, fonační a modifikační ústrojí. Při tvorbě hlásek spolu všechna tato ústrojí vzájemně kooperují. Spolupráci mezi sebou popisuje ve svém díle Krahulcová (2013) takto: „Součinnost mluvidel z fonetického hlediska je realizována dechovým proudem (bez výdechu by nebyla možná mluva), účastí hlasu (je podstatnou složkou mluvy, ale někdy může chybět, neúčast hlasu se někdy projevuje jako charakter jiných hlásek – p,t,s –, jako šepot nebo mluvní pauza nebo celkové přerušování řeči) a modifikací neboli specifickou úpravou dechového proudu a hlasu v rezonančních dutinách nad hlasivkami, pozměňování tvaru, objemu a otvoru těchto dutin a jejich různou kombinací“ (Krahulcová, 2013, str. 120).

2.2 Fyziologické předpoklady artikulace

Vývoj řeči je velice úzce spjatý s vývojem pohybu. V souvislosti s artikulací je třeba dbát na fyziologické předpoklady, které vedou ke správnému vývoji výslovnosti. Rozvoj pohybu přispívá k obratnosti celého těla., tudíž i obratnosti mluvidel (Kolmanová, 2020). Oblasti, které jsou pro vývoj výslovnosti důležité, jsou uvedeny následovně.

2.2.1 Hrubá motorika

Všechny pohyby, které lidské tělo provádí, je schopnost nazývaná motorika. Hrubá motorika je schopnost koordinovat pohybem své tělo jako jeden celek. Pohyby hlavy, trupu, těla a končetin jsou rozvíjeny systematicky. Zahrnují ovládání a správné držení těla. Jedná se i

o koordinaci horních a dolních končetin nebo rytmizaci různých pohybů. Součinností velkých svalových skupin vzniká lokomoce. Lokomocí označujeme pohyb, jako je chůze, běh, skákání atd. Mezi nelokomoční pohyby patří pohyby jako je strkání, sezení atd. Nedojde-li k upevnění koordinovaných pohybů a vytvořených návyků během rané fáze ve vývoji, mohou v pozdějším věku nastat problémy s osvojováním (Opatřilová, 2003; Michalová, 2007).

Pozornost věnujeme koordinaci pohybů, stabilitě při pohybu, rovnováze v klidu, jak rychle dítě reaguje, zda umí udržet rytmus. Pohybové aktivity, vhodné pro děti předškolního věku jsou plynulé, pohyby se neustále zdokonalují (Michalová, 2007).

Základní dovednosti, které by mělo intaktní dítě předškolního věku zvládat jsou: jízda na kole, skákání na jedné noze, udržení rovnováhy, skákání přes švihadlo, jízda na bruslích, házení a chytání míče, tancování a další pohybové aktivity.

2.2.2 Jemná motorika a grafomotorika

Jemná motorika souvisí s manipulací malých předmětů. V tomto procesu se koordinují pohyby ruky a zraku, což má velký vliv na pozdější, spolu související, funkci ruky a řeči. Jde o pohyby řízené díky drobným svalům (Bytešnicková, 2012). Jemnou motoriku můžeme rozvíjet manipulačními činnostmi, při tvořivých aktivitách, běžných činnostech, sebeobsluze, stravování. Při jakékoliv aktivitě u stolečku je potřeba hlídat správné držení těla. Úzce je s jemnou motorikou spojena grafomotorika, ta se rozvíjí spolu s vizumotorikou. Lipická (in Bytešnicková, 2012, str. 146) popisuje grafomotoriku jako „soubor psychomotorických činností zahrnující cílenou, postupnou a pravidelnou přípravu na zvládnutí psaní.“ Je důležité zmínit, že před zahájením povinné školní docházky by měly být pohyby zápěstí a prstů v souhře. Tomu poslouží grafomotorická cvičení, která jsou v předškolním věku systematicky a pravidelně využívána. Může se jednat o stavbu komína z kostek, malování prsty, cvrnkání kuliček, hraní s plastelínou, zapínání zipu, přelévání vody atd.

2.2.3 Oromotorika

Správná motorika mluvidel patří mezi velice důležité podmínky, aby dítě vyslovovalo hlásky správným způsobem. Při nedostatečné pozornosti věnované motorice mluvidel mohou nastat problémy s vyslovováním některých hlásek. Jedná se hlavně o hlásky náročné na

výslovnost, např. hlásky *l, r, ř*. Pohyby mluvidel můžeme stimulovat hrou. Může se jednat o mimické hry vyjadřující emoce, kdy se střídá úsměv s mračením a svěšení koutků nebo cvičením špulení rtů. Mluvidla jsou tvořena několika částmi. Součástí jsou jazyk, rty, zuby, čelist. Je proto vhodné dbát na stimulaci těchto jednotlivých oblastí. Ovlivnit se to může příjmem potravy a typem lahve nebo hrnečku, ve kterých se dítěti podávají tekutiny (Cvengrošová, 2017; Kutálková, 2010).

2.3 Dyslálie

Dyslálie se řadí mezi narušenou komunikační schopnost. Jedná se o poruchu artikulace, nejčastěji se vyskytující druh narušené komunikační schopnosti. Jinak se dá dyslálie nazvat i jako patlavost. Sovák popisuje dyslálii jako „narušenou výslovnost jedné hlásky nebo skupiny hlásek mateřského jazyka, zatímco ostatní hlásky jsou vyslovovány správně“ (Sovák, 1984, str. 155). Podle Gúthové a Buntové (in Kerekrétiová, 2020) lze dyslálii popsat také jako narušení zvukové roviny řeči.

2.3.1 Vymezení a příčina

V mluvené řeči se patlavost projevuje vynecháváním chybně vyslovovaných hlásek nebo nahrazení jinými podobnými hláskami či nepřesným vyslovováním hlásek. Tyto projevy jsou zapříčiněny poruchou na fonetické úrovni. V řeči plynulé je problém na úrovni fonologické. To zahrnuje spojování hlásek do slabik, slov a vět. Toto ovlivňuje i ostatní roviny, protože jsou to základy řeči pro rovinu morfologicko-syntaktickou, což se může odrazit v psaní. U roviny lexikálně-sémantické může být projevem vyhýbání se problémovým slovům. Je-li dyslálií narušená pragmatická rovina, jejím projevem může být horší interakce ve společnosti nebo může být společností jedinec vyčleňován nebo i šikanován (Bytešníková, 2012).

Fonologickým vývojem se zabýval také Dvořák (in Peřestá, 2019). Podle tohoto autora se hlásky dělí na základě znělosti, místa tvoření a způsobu tvoření. Jestliže je u dítěte přítomna vývojová fonologická porucha, nepostihuje jednotlivé hlásky, ale skupiny hlásek. Můžeme ji tedy pozorovat ve slovech (Peřestá, 2019).

Klenková (1998) s ohledem na další oblasti uvádí hledisko inteligence, kdy je nutné zaměřit se na individualitu dítěte. Vliv může mít i prostředí, ve kterém se nachází nebo vliv organické odchylky mluvidel (Salomonová in Škodová, Jedlička, 2007; Klenková, 1998).

Krahulcová (2007) ve svém díle uvádí průměrný výskyt dyslálie kolem čtvrtého roku v 60% a u dětí nastupujících do školy je patlavost přítomna ve 40%.

2.3.2 Klasifikace dyslálie

2.3.2.1. Vývoj výslovnosti

Je několik hledisek, podle kterých se dyslálie dělí. Z hlediska vývoje se ve výslovnosti rozlišují přirozené odchylky ve tvoření hlásek a jejich přesnosti. Tento jev se označuje jako *fyziologická dyslálie*. O fyziologické dyslálii se bavíme ovšem jen v případě, že dítě nepřekročilo hranici pátého roku života, po pátém roce se dyslálie označuje jako *fyziologicky prodloužená*. V lehčích případech je možné zaznamenat autokorekci nesprávně vyslovovaných hlásek. *Pravou dyslálií* se označuje vadná výslovnost po sedmém roce dítěte. Jelikož se jedná o obecnou rovinu, každá hláska se řeší jiným způsobem a klade se důraz na individualitu problému u dítěte. Klenková tvrdí, že výskyt dyslálie v období od sedmi do devíti let klesá z důvodu dozrávání organismu jedince, vliv má také osvojování četby a psaní. Důvodem menšího výskytu v tomto věku je především poskytovaná logopedická péče (Kutálková, 2005; Klenková, 2005; Bytešníková, 2012).

2.3.2.2. Stupeň dyslálie

Další klasifikace dělí patlavost do tří stupňů. Jedná-li se o jednoduchou poruchu či vadu výslovnosti jedné nebo více hlásek, ale srozumitelnost není narušená, mluvíme o *dyslálii levis*. Pokud si jsou hlásky artikulačně podobné a jsou zároveň tvořeny na stejném artikulačním místě, je dyslálie označována *monomorfni*. *Dyslália gravis* neboli těžká vada výslovnosti, spočívá v postižení více hlásek a na rozdíl od prvního stupně má jedinec narušenou srozumitelnost. Pokud se porucha týká více artikulačních míst, dyslálii se říká *polymorfni*. Poslední je *dyslália universalis*, kdy řeči není téměř rozumět a výslovnost je narušena víceméně u všech hlásek (Klenková, 2006; Krahulcová, 2013).

2.3.2.3. Kontextové hledisko

Z hlediska kontextu rozdělujeme artikulační poruchu na kontextovou a hláskovou. Přičemž **hlásková** se týká situace, kdy osoba neumí hlásku správně vyslovit, ani když se jedná o samostatnou hlásku. **Kontextová** porucha spočívá v plynulé řeči, kdy člověk hlásku samostatně vyslovit umí, ale nemá ji zafixovanou a v mluveném projevu ji správně nepoužívá (Gúthová, Buntová, in Kerekrétiová, 2020).

Mlčáková a Vitásková (2013) popisují hláskovou dyslálii jako poruchu fonetickou. Jedná se o poruchu artikulace u jedné či více hlásek. Kontextová dyslálie je označována poruchou fonologickou. Problém můžeme pozorovat ve využívání hlásek ve slabikách nebo slovech. Oyer, Crowe a Haas (in Gúthová, 2009, str. 146) pod zkratkou S.O.D.A. navrhli označení pro poruchy artikulace. Zkratka obsahuje první písmena jednotlivých symptomů:

S – substitution (nahrazení hlásky jinou hláskou),

O – omission (vynechávání hlásky),

D – distortion (vadná výslovnost hlásky),

A – addition (přidaná hláska ke slovu).

Dvořák (2007) ve svém díle uvádí termíny, které se uvádějí u nás. Substitution nazývá jako mogilálii, omission jako paralálii, distortion jako dyslálii a addition popisuje jen jako přidání hlásky.

2.3.2.4. Etiologie dyslálie

Etiologické hledisko rozděljuje dyslálii na organické a funkční. Bytešnicková (2012) ve svém díle popisuje vznik **funkční dyslálie**. Jedná se o příčiny, jako je např. narušená sluchová diferenciacce nebo kolem sebe dítě nemá vhodný vzor řeči, jak autorka uvádí. Řeč může být navzájem provázaná a ovlivňovaná způsobem, jakým dítě ovládá motorické dovednosti. Bendová (2021) uvádí, že organická dyslálie vzniká důsledkem změn na orgánech, které jsou důležitou součástí u tvorby artikulace. Mohou to být tedy děti s poruchou sluchu, s výskytem anatomických vad u řečových orgánů apod. Kejklíčková (2016) ve svém díle popisuje, že poruchy sluchu ovlivňují vnímání zvuku z mluvené řeči, čímž může být narušena výslovnost.

Kraluhcová (2013) popisuje vznik orgánové (organické) dyslálie se zaměřením na postižení jednotlivých orgánů a dělí je na: „dyslálii **audiogenní** (akustická), **labiální** (vada v oblasti rtů), **dentální** (vada skusu), **lingvální** (jazykové), **palatální** (tvrdoapatrové), nebo **nasální** (nosové)“ (Kraluhcová, 2013, str. 141).

Krahulcová (2007) ve svém díle uvádí, že na vznik dyslálie může působit i nedostatek stimulace ke komunikaci nebo dlouhodobé užívání dudlíku.

3 Intervence v oblasti narušené artikulace mluvené řeči

2.4 Prevence

Prevenci lze označit jako jednání, jehož cílem je zamezit nejvhodnějším způsobem narušení komunikačních schopností dítěte. Prostředí, které dítěti nabízí podněty pro rozvoj řeči, je vhodné jako preventivní opatření. Řeč rodičů je pro dítě vzorem, výslovnost by tedy měla být správná. Nejedná se jen o rodiče, ale i o učitele mateřských škol a osoby, se kterými je dítě často v kontaktu (Gúthová, Buntová, in Kerekrétiová, 2020). Nelze však opomenout i celkové posilování motorické oblasti. Různou formou her můžeme podpořit vývoj hrubé i jemné motoriky, grafomotoriky i motoriky mluvidel. Rytmizace a využití hudby jsou jen příkladem činností, které mohou pozitivně rozvíjet řeč (Krahulcová, 2013).

Podstatné je včasné odhalení artikulací poruchy. Jakmile se začne včas s dítětem pracovat na správné výslovnosti, preventivním zakročením je možné zamezit následkům, které mohly vzniknout (Gúthová, Buntová, in Kerekrétiová, 2020).

Prevenci je možné v logopedii rozdělit do tří oblastí. *Primární prevence* pokrývá celou sledovanou populaci. *Sekundární prevence* je poskytována z důvodu možného výskytu rizika narušení komunikační schopnosti. Je zaměřena na rizikové skupiny či jednotlivce. *Terciální prevence* je poskytována osobám, kde je snaha o zmírnění následků nebo snížení nežádoucích jevů v komunikaci, které nelze odstranit (Neubauer, 2018).

Pozitivně lze výslovnost u dítěte podpořit i laskavou komunikací při činnostech, kdy je vhodné použít v řeči měkký hlasový začátek a vzhledem k možnostem dbát na správnou výslovnost (Mlčáková, Vitásková, 2013).

2.5 Diagnostika dyslálie

Diagnostika je činnost, během které získáváme, v co nejobsáhlejší formě, informace o člověku, který je diagnostikován (Vašek, 2005).

Diagnostika se zaměřuje na několik daných oblastí. Klenková (2006) jako základ uvádí anamnézu, vyšetření sluchové percepce a fonemické diferenciací. (Lechta, in Klenková, 2006) Je také důležité zaměřit se na motoriku hrubou, jemnou i motoriku mluvních orgánů. Součástí je i vyšetření impresivní a expresivní stránky řeči a laterality. Škodová a Jedlička (2007) doplňují vyšetření o smysl pro rytmus a muzikálnost. Přihlédnout by se také

mělo na kvalitu chrupu, především skusu, pohyb rtů, způsob dýchání a polohu hrotu jazyka. Podle Krauhulcové (2007) je dobré si všimnout výslovnosti i u rodičů nebo blízkých osob.

Diagnostika je vždy realizována za pomoci dalších specialistů v oboru, a to ve spolupráci s foniatrem a psychologem. Foniatr se podílí na zpřesnění diagnózy a přispívá v návrhu léčebných metod. Psycholog se zaměřuje na psychické vyšetření dítěte a na eliminaci ztěžujících okolností, které mohou ovlivnit proces (Klenková, 2006).

Lechta (in Škodová, Jedlička, 2007) popisuje tři existující úrovně logopedické diagnostiky. Rozděluje je na **orientační** vyšetření, to zahrnuje screening (depistáž) pro zjištění, zda jedinec má NKS nebo ne. **Základní** vyšetření zjišťuje, jaký je to konkrétní druh NKS a **speciální** vyšetření, ve kterém se podrobně zjišťuje typ, stupeň, forma NKS (Salomonová in Škodová, Jedlička, 2007).

Bytešníková (2012) popsala ve svém díle spontánní mluvní projev s osobou, která je vyšetřována, jako metodu základní. První orientační vyšetření, od kterého by se měla odvíjet všechna další, je screening neboli depistážní vyšetření. Cílem je identifikovat jedince s dyslálií v široké skupině lidí. Týká se hlavně dětí v předškolním věku. Navazujícím vyšetřením je diferenciální diagnostika (Bytešníková, 2012). Dle Krauhulcové (2013) se diferenciální diagnostikou u dyslálie zjišťuje, jestli je artikulační porucha jen logopedická odchylka nebo zda se jedná o dyslálii symptomatickou a důsledkem je jiné onemocnění či postižení. Diferenciální diagnostika může však také odhalit, z hlediska komunikace, jiný problém.

Vychází se vždy z aktuálního stadia vývoje jedince. Vyšetření se realizuje nejprve navázáním kontaktu jak s dítětem, tak s rodiči (Krauhulcová, 2007). V anamnéze jsou uvedené možné dědičné dispozice, průběh těhotenství, porodu i doby časně po porodu. Především se popisuje průběh vývoje řeči a psychomotorického vývoje (Kejklíčková, 2016).

Při mluvení s vyšetřovanou osobou je důležité zachytit způsob artikulace jednotlivých hlásek, ale stává se, že se nestihnou projít všechny hlásky. Vyšetřuje se pomocí obrázků, kde je hláska ve slově umístěna třemi různými způsoby, na začátku slova, uvnitř či na konci. (Vitásková, Mlčáková, 2013)

Diagnostika by měla odhalit příčinu, tedy to, co stojí za nesprávně vyslovovanou hláskou a zároveň určit, do jaké kategorie porucha patří. Zjistí se stupeň a rozsah artikulační poruchy (Krauhulcová, 2007). Věnuje se pozornost také slovní zásobě, nejen výslovnosti. Z popisovaných obrázků se postupně přechází na spontánní rozhovor, aby se mohl sledovat projev v běžné řeči. U dětí předškolního věku je možné využít i stavebnice a jiné hračky (Salomonová, in Škodová, Jedlička, 2007).

Jak je výše zmíněno, do logopedického vyšetření patří i orientační vyšetření sluchu za pomoci hlasité i šeptané mluvy. Postup popisuje ve své publikaci Kejklíčková (2016). Vyšetření se provádí v dostatečně veliké místnosti, aby bylo možné na dítě mluvit s odstupem alespoň ze vzdálenosti šest metrů. Dítě poslouchá vzdálenějším uchem od logopeda a opakuje slovo, které slyší. Zvláště se vyšetřuje pravé a levé ucho. (Kejklíčková, 2016).

Na rozlišování jednotlivých hlásek, tedy vyšetřením fonematické diference u dětí, se používá standardizovaný test nazývaný *Hodnocení fonematického sluchu u předškolních dětí* (Škodová a kol., 1995 in Zezulková, 2008). Testem se tak zjišťuje, zda dítě rozeznává zvukově podobné hlásky nebo slova si podobná, ale významově odlišná. Je to důležité vyšetření před zahájením korekce artikulace (Zezulková, 2008).

Seeman (1995, in Klenková, 2006) pojednává o pořadí, ve kterém jsou hlásky vyšetřované, a stejně tak se zaměřuje na místo tvoření hlásky. Dělení hlásek viz str. 8. (Někteří) autoři raději volí prvně vyšetření exploziv, třených hlásek, sykavek a pokračují hláskou L, R, Ř změkčenými hláskami a shluky hlásek.

Vyšetření je zaznamenáváno do archu, který slouží jako záznam. Uvádí se tam nesprávně vyslovované hlásky a způsob jejich výslovnosti. Na základě zjištěných poznatků se na závěr stanovuje diagnóza, prognóza a postup úpravy artikulace (Salomonová, in Škodová, Jedlička, 2007).

2.6 Terapie

Pokud dítě vyslovuje hlásky neprávě, měla by se logopedická péče zahájit včas, aby nedošlo k zafixování nesprávné výslovnosti hlásek, tudíž by pak bylo obtížnější vést děti k nápravě. Z pohledu Klenkové (2006) se často stává, že samotní odborníci nejsou jednotného názoru, kdy logopedickou péči zahájit. Pokud má však dítě nastoupit k plnění školní docházky, je vhodné, aby vyslovování hlásek bylo správné. Dítě se tak může plně soustředit na nové podněty z prostředí školy. Postup při terapii by měl být plynulý. Do pozitivních aspektů, které ovlivní celou následnou terapii, se řadí navázání kontaktu s dítětem a snaha získat jeho důvěru. Navozuje se pocit klidu, bezpečí a pohody k tomu, aby mělo dítě chuť spolupracovat. V dětském věku je základní činností hra. Ani u terapie tomu není jinak. Pomocí zvolených her se dítě učí velice přirozeně a nenuceně. Nesmíme opomenout ani motivaci, která přispívá k lepším terapeutickým výsledkům. Jakmile se hra stane nezajímavou

a pro dítě nudnou, pozornost se přesouvá jinam. Vhodným způsobem cvičení je spojovat řeč se situací v reálném životě (Kutálková, 2005).

Dle Kejklíčkové (2018) je vhodné zařadit při terapii myofunkční terapeutické metody. Poukazuje na fakt, že značná část poruch výslovnosti vzniká vlivem nesprávného postavení mluvidel, ačkoliv jsou rty, jazyk, zuby a zbytek mluvních orgánů bez poškození. Dle Kittel (in Lechta, 2011) je cílem myofunkční terapie „náprava nesprávného průběhu orální fáze polykání a porušení svalových funkcí orofaciálního systému“ (Lechta, 2011 str. 176) Cvičení působí na jazyk, svaly orofaciální oblasti, polykání a k prevenci symptomů, které se mohou vyskytnout.

Autoři Bowen a Forrest (in Neubauer, 2018) uvádí shrnutí názorů na myofunkční terapii. Poznatky, které byly shromážděny, referují o myofunkční terapii jako o aktivitě, která nemůže nahradit cílenou intervenci v logopedii. Tato terapie by se měla odrážet až od artikulace hlásky, která je potřeba napravit. Kittel (in Lechta, 2011) popisuje myofunkční terapii jako vhodnou aktivitu pro artikulační orgány.

2.6.1 Zásady využívané při terapii

Zásady byly rozpracovány mnoha autory. Ti se i vzájemně doplňují. Hlavní čtyři body u terapie dyslálie uvedl Seeman (1955) jako:

- **zásada krátkodobého cvičení**; ta je stanovena z důvodu kratšího času soustředění u dětí. Uvádí dobu maximální, což jsou tři až čtyři minuty. Využívají se vzory sluchové, zrakové i pomůcky, např. zrcadla, kresby atd. V tomto intervalu se terapie opakuje,
- **zásada užívání pomocných hlásek**; dítě si potřebuje osvojit novou hlásku, k tomu se může názorně použít hlásku vyslovovaná podobně,
- **zásada užívání sluchové kontroly**; zaměřit se na stimulace sluchového vnímání, toho lze dosáhnout pomocí zvukových her,
- **zásada minimální akce**; děti jsou touto zásadou vedeny k tomu, aby hlásku netvořily přehnaně a silou.

Například Rádek (in Klenková, 2006) zmiňuje ještě jedno pravidlo. Postupovat od snadnějšího ke složitějšímu. Kiml (in Lechta, 2011) přidává i zásadu individuálního přístupu nebo zásadu názornosti, kdy je kladen důraz na poznávání věcí a vjemů všemi smysly.

2.6.2 Etapy vyvozování hlásek

Přípravné cvičení je první fází v odstraňování dyslálie. Zaměřujeme se na schopnosti kognitivní, senzorycké a motorické. Ty jsou spojené s korektní artikulací. *Identifikace hlásky* se umožňuje formou sluchovou, hmatovou, pohybovou a zrakovou. *Vyvození hlásky* se realizuje individuálně za použití vybraných metod. Může se jednat o metodu nápodoby, substituce nebo metodu mechanickou. Navazující fází je *fixace mluvního stereotypu*, kde dochází k upevnění. To je tvořeno spojováním nově vyvozené hlásky s ostatními. Poslední fází je označena *automatizace správné výslovnosti*. Cílem je, aby dítě novou hlásku používalo v běžné řeči a zautomatizovalo si ji (Bytešnicková, 2012; Neubauer, 2018).

2.6.3 Metody vyvozování hlásek a korekce nesprávně tvořených hlásek

Metody vyvozování hlásek ve svém díle popisuje Krahulcová (2007). První popsanou je *nepřímá metoda*, kterou je možno aplikovat prostřednictvím citoslovcí označovaných jako onomatopoeia. Opírá se o přírodní zvuky nebo se zaměřuje na vytvořené zvuky s danou problémovou hláskou. *Přímá metoda* pracuje na principu napodobování, a to díky zraku či sluchu. Systematicky se tak dostává dítěti podpora prostřednictvím vnímání daného pohybu a polohy, v jaké se mluvidla nachází. Posíleno je i rozpoznávání sluchem. Je možné zapojit i hmat, a to jak u dítěte, tak u logopeda, pomocí rukou přiložených na hrtan za současného vnímání vibrací. Neubauer (2018) uvádí jako pomůcku při přímém vyvozování zrcadlo, kde lze vidět při vyvozování hlásky správně postavená mluvidla. *Substituční metoda* pracuje s artikulačně podobnou pomocnou hláskou, vede dítě ke korekci, ale zvukově si hlásky nejsou podobné. Např. pro vyvození hlásky „r“ je substituční hlásky „t“ nebo pomocí šeptané hlásky „t“ se vyvozuje hlásky „c“ (Neubauer, 2018). U *mechanické metody* se vyvozují hlásky za pomoci rozlišných pomůcek pro práci v logopedii. Používají se špátle, mezi nejčastější se řadí logopedické sondy. Rotavibrátory jsou také jednou z používaných pomůcek. *Metoda vyvozování z globálního mluvního celku* je vhodně zvolená, umí-li dítě hlásku jen v jediném artikulačním spojení. Úkolem logopeda je v této chvíli hlásku rozpoznat, izolovat a následně ji upevnit rozdílným artikulačním spojením (Krahulcová, 2007).

2.7 Pomůcky využívané v logopedii

Pomůcky se v logopedii dělí do několika skupin. Ve svém díle Vitásková a Peutelschmiedová (2005) vycházejí z Lechty (1990) a popisují rozdělení pomůcek a přístrojů následně. **Stimulační** pomůcky se uplatňují s cílem podnítit imitaci a tím aktivovat fonaci nebo respiraci atd. Jedná se o pomůcky, jako jsou např. bublifuky nebo zvukové hračky. **Motivační a didaktické** pomůcky mají za úkol zaujmout a motivovat k práci. **Derivační** pomůcky odpoutávají pozornost od vlastní řeči. **Podpůrné** pomáhají k nápravě, těmi mohou být např. sondy či špátle. Nepostradatelnou pomůckou při tvorbě hlásek je logopedické zrcadlo, které je pomůckou **názornou**. Při registraci se využívá audiovizuální záznam neboli pomůcka **registrační**, kdy se jedná o kamery nebo diktafon na záznam řeči (Vitásková, Peutelschmiedová, 2005)

Dalšími mohou být indikátory nebo počítačové logopedické programy. Vhodné jsou také obrázky, říkanky, díky kterým si dítě fixuje a automatizuje hlásky (Balašová, 2003; Salomonová, in Škodová, Jedlička, 2007).

Často používanou pomůckou při terapii dyslálie mohou být např. logopedické sondy. Logopedické sondy mají mnoho tvarů a zajišťují polohování i motoriku jazyka nebo napomáhají k vytvoření správného čelistního úhlu. Pomocí sond lze docílit správného nastavení mluvidel mnohem snadněji, než dětem složitě popisovat pohyby a polohy mluvidel. Je nutné s touto pomůckou zacházet citlivě, jemně a opatrně (Krahulcová, 2013).

Praktická část

3 Metodologická část

3.1 Formulace cílů

Hlavním cílem bakalářské práce je stanovit postup při terapii dítěte s dyslálií v předškolním věku a popsat, na jaká přípravná cvičení je vhodné se zaměřit s ohledem na diagnostiku dítěte. Praktická část je návrhem k postupu, jak děti nejlépe připravit na správné vyvozování hlásky na základě Myofunkční terapie od německé spisovatelky Anity Kittel, která byla hlavním inspiračním zdrojem k této práci. Koncept je vytvořený přímo pro děti z případových studií. Zároveň je praktická část zpracována ze zdrojů a informací z individuálních praxí jednotlivých logopedek, tak aby bylo docíleno co nejvhodnějšího způsobu přípravy k správnému vyvozování hlásek a zároveň, aby byla přípravná cvičení zábavnou formou učení. Součástí jsou i nápady na motivaci ke cvičení, jejichž cílem je dosažení požadovaných výsledků s co nejvyšším kladným učebním efektem.

Dílčí cíle pro praktickou část:

- Uvést možnosti motivace dítěte k práci.
- Vytvořit kazuistiku dítěte předškolního věku s dyslálií.
- Představit vhodný způsob terapie, která zahrnuje přípravná cvičení, seznámení s hláskami a fixací hlásky pomocí fixačních cvičení.
- Porovnat rozdílné terapie a odůvodnit zvolený způsob postupu při výzkumné terapii.

Hlavní otázka vycházející z tématu:

Jaká přípravná cvičení pro zlepšení artikulace jsou vhodná s ohledem na individuální logopedickou diagnostiku dítěte?

Dílčí otázky:

1. Jakým způsobem můžeme děti motivovat ke spolupráci během logopedické intervence?
2. Co je zásadní v uvedených kazuistikách pro vyvození správné hlásky?
3. Jaká jsou specifická cvičení a potřeby k posílení jedné či více částí mluvního aparátu vzhledem k nesprávnému tvoření určité hlásky?

4. V čem se liší terapie u jednotlivých případových studií?

3.2 Zvolená strategie výzkumu

Pro zjištění potřebných informací byla prostudována literatura a vhodné materiály k aplikaci terapie při nápravě dyslálie. Zdroje odpovídají dané tematice. Následně jsou materiály zpracovány a převedeny na konkrétní případové studie podle potřeb dětí.

Byly prostudovány literární zdroje, které poskytly informace a pomohly zpracovat praktickou část bakalářské práce. Stanovené způsoby intervence v praktické části jsou zformovány s přihlédnutím ke konkrétní případové studii. Z prostudovaných materiálů zaměřených na přípravná cvičení se využívaly formy a aktivity zaměřené na jednotlivé specifické potřeby pro správné vyvození dané hlásky. Informace k terapii jsou zaměřené především na přípravná cvičení k správnému vyvození hlásky a následně na fixační cvičení na upevnění hlásky v plynulé řeči.

Úkoly pro děti, cvičení a materiály uvedené v této práci mohou být i námětem pro rodiče a mohou díky nim předcházet vzniku artikulačních problémů.

3.3 Místo šetření

Praktická část bakalářské práce byla realizována ve spolupráci se soukromým logopedickým zařízením. Vnitřní prostory, ve kterých se logopedické zařízení nachází, měly velice příjemnou atmosféru. Místnost byla vhodně vybavena a upravena pro práci s předškolními dětmi. Prostředí bylo čisté, upravené a působilo velmi zklidňujícím dojmem. V místnosti byl prostor uspořádán tak, aby dítě sedělo čelem k logopedce. Židle pro rodiče byla umístěna s přihlédnutím k tomu, že rodič by měl vidět, jak se s dítětem pracuje. Z důvodu aktuálních opatření souvisejících s covidovou pandemií v únoru 2021 nám bylo umožněno nahlédnout do prostoru zařízení, avšak v přímém kontaktu s dětmi jsem být nemohla. Konzultace s logopedkou proto probíhaly pomocí online technologií, kdy byl zvolen videohovor. Záměrně byly vybrány děti, u kterých byla diagnostikována dyslálie. Jména, která jsou zde uvedena, jsou smyšlená. Děti, které navštěvují logopedické zařízení a jsou zmiňovány v této práci, jsou všechny předškolního věku s rozdílnou diagnostikou dyslálie. Cílem bylo tedy zahrnout do práce možné způsoby stimulace a přípravy na vyvozování hlásek u tohoto vzorku dětí.

4 Popis vlastního výzkumu

4.1 Motivační logopedické listy

Motivace je při každé práci, ať už s dítětem nebo s dospělým, velice důležitá. V tomto případě na ní závisí celý proces nápravy artikulace a správné vyvozování hlásek. Mikolajková (2018) ve svém článku popisuje motivační listy, které mohou pomoci dojít zábavnou formou do cíle. Motivace dítěte by se měla odvíjet od jeho zájmů, koníčků a může mít jakoukoliv podobu. Chlapcům se může vytvořit motivační arch, který se bude podobat dráze s překážkami, kdy se figurka musí posunovat. Může mít podobu dobývání hradu nebo cesty za pokladem. Všechno se odvíjí od individuálních zájmů. Pro děvčata se může vyrobit arch v podobě zahrady, na kterou umísťují květiny nebo louky, na kterou dávají zvířátka. Další z možností jsou mandaly na vybarvení nebo se mohou vyplňovat kamínky. Motivační plány mohou být vytvořeny i časově rozdílné, formou denního plánu, týdenního nebo i měsíčního plánu. Lze vizualizovat pokrok dítěte a může se do plánu umístit počet zvládnutých slov, aby vidělo, co už zvládlo (Mikolajková, 2018). Na to, jak se dítě zlepšilo, je také možné využít mapy učebního pokroku, které motivují dítě vizuálně.

Motivovat můžeme i slovem a pochvalou a právě vizualizací. Je důležité upozornit dítě na jeho pokrok, jak se zlepšuje, důležité a efektivní je využívání pozitivní motivace. Je možné vnímat pokrok například ve slovech, které cvičí a dokáže je snadněji a rychleji vyslovovat. Motivace se pojí jak k prvotnímu učení, tak i k fixaci slov. Při cvičení je vhodné do procesu učení začadit i jiné aktivity než samotné nacvičování písmenek. Hry zaměřené na posilování jazyka a na motoriku úst často ani děti nevnímají jako učení (Černá, 2018).

4.2 První případová studie – chlapec, 4,5 let

Rodinná anamnéza

Prvním klientem je hlapec Dominik (4,5 roku), který vyrůstal v úplné rodině. Chlapec má mladšího bratra a mladší sestru. V dětství matka sama navštěvovala logopedii. Otec ve svém dětství také absolvoval logopedickou péči z důvodu incipientní koktavosti. V současnosti se koktavost vyskytuje jen zřídka, což je ovlivněno vystavováním se stresovým

situacím. U Dominikova mladšího bratra, kterému jsou tři roky, se vyskytuje vývojová neplynulost řeči.

Osobní anamnéza

Dominik byl prvorozeným dítětem své matky. Těhotenství probíhalo bez komplikací a matka nebyla vystavena žádnému nežádoucímu vlivu, který by mohl těhotenství ovlivnit. Porod proběhl v období stanoveného termínu a dítě přišlo na svět přirozenou cestou bez komplikací. U Dominika se neprojevila novorozenecká žloutenka. Chlapec byl kojen do šestnácti měsíců. Přechod na pevnou stravu probíhal s velkými obtížemi. Dominik zřetelně odmítal tuhou stravu a dle matky problémy přetrvávají i nyní. Používání dudlíku trvalo téměř do jeho pátého roku věku. Na základě informací od rodičů Dominikův psychomotorický vývoj probíhal bez velkých výkyvů nebo nerovnoměrností. Zvládnutí samostatného sedu proběhlo v deseti měsících. Následně samostatnou chůzi prokázal okolo třináctého měsíce života. První slova začal používat v patnácti měsících. Dvouslovné věty tvořil po druhém roce života. Od dvou let Dominik trpí alergií a astmatem.

V době, kdy bylo chlapci 3,5 roku, proběhla první konzultace na otorhinolaryngologickém oddělení (ORL) z důvodu podezření na kratší jazykovou uzdičku, ORL lékař neshledal chirurgický zákrok na podjazykové uzdičce za nutný. Poukázal však na zvětšenou nosohltanovou mandli.

Logopedické vyšetření

Chlapec dýchá především ústy, což je nazýváno jako orální respirace. Z hlediska jazykových rovin vyšetření stanovilo:

Foneticko-fonologická jazyková rovina:

- hlásky Č, Š, Ž – artikulační porucha, interdentalní tvoření;
- hlásky C, S, Z – artikulační porucha, interdentalní tvoření;
- hláska L – artikulační porucha, interdentalní tvoření;
- hlásky R, Ř – fonologická porucha.

Lexikálně-sémantická jazyková rovina: slovní zásoba v normě.

Morfologicko-syntaktická jazyková rovina: rozvítené věty, bez dysgramatismů.

Pragmatická jazyková rovina: oční kontakt navazuje, střídá komunikační partnery.

4.2.1 Vlastní navržený postup ke zlepšení výslovnosti

Uvedený postup je navržený autorkou této práce a vznikl na základě prostudovaných materiálů v dané problematice s ohledem na každou případovou studii.

Orální respirace je u chlapce zapříčiněna zvětšenou nosohltanovou mandlí. Jelikož Dominik dýchá ústy, cílem je tedy zaměřit se na cvičení, která mu pomohou osvojit si způsob dýchání, při kterém se nadechuje nosem a následně vydechuje ústy.

Interdentální tvoření je tvoření hlásek, které vzniká vložením jazyka mezi zuby. Zde je důležité věnovat se u chlapce orofaciálnímu cvičení, které se týká zvláště postavení čelistí při tvoření hlásek a zároveň také posílení tonu jazyka.

Nač je třeba se zaměřit

U správné výslovnosti **hlásky L** je nutné posílit svaly jazyka. Lze to provést například cvičením sání a posílením kořene jazyka. Hláška L vzniká pohybem od hrotu jazyka, který začíná za horními řezáky. Hláška je tvořena artikulačně na nesprávném místě, proto je u něho označována jako artikulační porucha. V tomto případě je zapotřebí kontrolovat správné postavení mluvních orgánů a dotykem pomoci k úpravě. Popis, jak správně vytvořit hlásku L uvádí Bezděková (2008) a Štěpán (2014).

U interdentálního tvoření u skupiny hlásek, jako jsou **tupé sykavky Č, Š, Ž**, je důležité zaměřit se na postavení čelistí, zubů a jazyka. Tato cvičení lze provázat pomůckami, které mohou pomoci nastavit správný čelistní úhel. Pomůckou může být třeba bonbon lipo, který nepodmiňuje tak hodně slinění jako jiné sladkosti. Skupina **hlásek C, S, Z**, tedy ostré sykavky, se z fyziologického hlediska začínají tvořit až po upevnění tupých sykavek (Salomonová, in Škodová, Jedlička, 2007; Bezděková, 2008). Interdentální tvoření ostrých sykavek spočívá v tom, že dítě vkládá jazyk mezi zuby. Je tedy potřeba zaměřit se na postavení čelistí, toho lze docílit využitím dřívka, které se vloží mezi zuby. Tento způsob ve svém díle popisuje Neubauer (2011).

Co se týká fonologické poruchy u **hlásek R, Ř**, je to porucha na bázi sluchového vnímání a dítě zaměňuje hlásku za jinou. U správného vyvozování hlásky R může být nápomocna hláška L a u hlásky Ř se může využít substituční hláška Š (Neubauer, 2011). Předpoklad k zvládnutí hlásky R je umět správně vyslovit L, D, N a T (Bezděková, 2008).

Cvičení byla vybrána individuálně podle potřeby k správné artikulaci. Aktivita, které jsou následně uvedeny pro nácvik jakékoliv hlásky, reflektují způsob vyvození hlásky a potřeby posílení určité oblasti.

Přípravná cvičení

Přípravná cvičení zahrnují, jak již bylo zmíněno výše, cvičení na motoriku mluvidel, fonematická diferenciaci, přispět tomu může i rozvoj hrubé, jemné motoriky a grafomotoriky. Lechta (2011) ve svém díle uvádí, že je vhodné u začátku přípravných cvičení použít více smyslů a později se zaměřit více na sluchové vnímání a rozlišování. Při cvičeních, která provádíme s dítětem, je vždy nutné mít na paměti logopedické zásady v terapii. Je třeba hlídat délku trvání cvičení a pestrost aktivit.

Cvičení na rozvoj dýchání

Dechová cvičení provádíme krátce. Dají se uplatnit i při běžných činnostech. Když si budeme hrát s představivostí nebo s využitím pomůcek, může se aplikovat dechové cvičení s trochou fantazie kdekoli. Dítě může foukat do dlaní teplý vzduch s cílem zahřát si ručičky nebo si udělat z dlaní mističku a foukat dovnitř, aby „horká polévka“ vystydlá. Je možné při dechových cvičeních využít brčko, kdy děti vytvořeným tlakem a zadržením dechu mohou přemísťovat tvary včeliček a umístit je na kytičku se stejným tvarem. Jednou se zábavných aktivit pro dítě může být bublifuk, kdy vydechováním tvoří bubliny.

Pro nácvik dýchání nosem je vhodné využít nosní píšťalky. Píšťalky jsou speciálně vytvořeny pro podporu správného dýchání nosem. Fungují tak, že se vloží do pusy, rty je obemknou a díky výdechu nosem píšťalka tvoří zvuk (Hublová, 2020).

Cvičení na posílení jazyka

Cílem je posílení svalů jazyka, aby bylo dítě schopné jednoduše umístit jazyk na potřebné místo při správné tvorbě hlásky. U počítání zubů jazykem je potřeba, aby dítě mělo více otevřená ústa. Hrotem jazyka počítá všechny zuby i poslední vzadu. Toto cvičení se provádí před zrcadlem a kontroluje se pohyb jazykem. Dalším cvičením může být kroužení jazykem po vnější straně zubů. Toto cvičení pomůže dítěti orientovat se v dutině ústní. Začíná se posledním zubem vlevo nahoře, pokračuje se směrem vpravo, po spodních zubech se postupuje zprava doleva. Pohyb jazyka by měl být pomalý, otevřená ústa a rty rozevřené v úsměvu. Cvičení pomalým pohybem jazyka umožňuje spolupráci všech svalů na jazyku (Kittel, 1999).

Chlapec má problém s vyslovováním sykavek, které tvoří mezi zuby. V tomto případě může být správné cvičení s brčkem vhodným způsobem nápravy. Sání brčkem posiluje

především zadní část jazyka. Cvičení má několik zásad, které je třeba dodržet. Brčko musí být umístěno uprostřed rtů. V ústech je zasunutý jen malý kousek brčka, a to zhruba půl centimetru. Zde lze uplatnit logopedickou pomůcku „lipblok“, která se nasadí na brčko a znemožní tak zasunout brčko hlouběji do úst. Avšak může postačit i gumička připevněná na brčko. Zuby brčko nesmí kousat a jazyk ho nepodpírá. Při sání musí pracovat kořen jazyka. Použít se mohou obyčejná brčka, zatočená, dlouhá logopedická nebo brčkobryle. Ztížit postupně cvičení se může hustší tekutinou, jako je jogurt nebo přesnídávka (Černá, 2018).

K přípravnému cvičení hlásky L je možné využít například medové kroužky. Je zapotřebí trénovat zdvih jazyka na alveoly za přední zuby. Medový kroužek se vloží do dutiny ústní na zadní stranu předních vrchních zubů. Úkolem dítěte je vložit jazyk do kroužku a chvíli ho na místě udržet. Dle obratnosti jazyka lze výdrž prodloužit na půl minuty. Medový kroužek může dítě přesunout a položit ho na zadní stranu dolních zubů, stejně tak s ním může pohybovat doleva nebo doprava, to vše s kroužkem na špičce jazyka (Richtrová a kol. 2018).

Jednu z běžně dostupných pomůcek popisuje v článku Lochmanová (Richtrová a kol. 2018), žvýkačku. Je vhodné se předem domluvit s rodičem, zda souhlasí s použitím této pomůcky. Přibližně kolem čtvrtého roku je dítě schopno žvýkačku nespolknout. Díky této pomůcce se děti na aktivitu těší a je pro ně motivací a zároveň rády spolupracují, což je základem úspěchu v terapii. Aktivita se zahajuje pečlivým rozžvýkáním žvýkačky a provádí se před zrcadlem. Žvýkačku přesunujeme vlevo, vpravo, vpřed, za zuby a nacvičuje se i přilepení žvýkačky do klidové polohy jazyka nebo její schování pod jazyk. Toto cvičení je vhodné pro přípravu vyvozování ostrých sykavek, čehož chceme docílit vzhledem k naučení vyvození C, S, Z. Hra na psa také může být jednou z možností u ostrých sykavek. Dítě se učí cenit zuby a mezi ně je možné vložit špejli (Richtrová a kol. 2018).

Svalové cvičení pro rty

Toto cvičení je vhodné zavádět až na druhé návštěvě logopeda. Rty v pomalém tempu střídají polohu z široce otevřených rtů do úzce zaokrouhlených a otevřených rtů. Při tomto cvičení dáváme pozor, aby dítě mělo klidovou polohu jazyka, po stranách skousnuté zuby, rty špulí tak, aby byly vidět dobře zuby. Je potřeba kontrolovat, aby byly svaly na krku uvolněné (Kittel, 1999).

Pokud je potřeba u dítěte cvičit výslovnost tupých sykavek a Ř, je vhodné trénovat špulení rtů. Tato metoda se dá využít i doma a to tak, že dítě v předklonu udrží tužku mezi nosem a vrchním rtem a projde se z jedné strany místnosti na druhou. (Richtrová a kol. 2018).

Fonematická diferenciac

Cvičení na sluchové rozlišování hlásek může mít mnoho podob. Je možné je spojit třeba s pohybem. Hodně častá je práce s obrázky, které dokáží dítě zaujmout. Z několika obrázků, které obsahují špatně vyslovovanou hlásku, vybereme jeden obrázek a dáme ho před dítě. Pak říkáme řadu slov, jakmile dítě uslyší slovo na obrázku, tleskne nebo bouchne do bubínku. Se zaměřením na hlásku R se dají použít slova jako triko, trenky, trubka, pračka, drak a další. Cvičení s názvem „Vyskoč“ je podobné, když dítě uslyší slovo, které patří k obrázku, vyskočí (Charvátová-Kopicová, 2007).

Na rozlišování podobných hlásek nebo dvojic slov se může využít hra, kdy děti procházejí figurkami po nakreslených žebřících. Jsou vytvořené dva žebříky a nad každým žebříkem je v kroužku písmeno např. C a Č. podle toho jakou hlásku slyší v mluvených slovech, posouvá figurku. Jedna z figurek je v cíli první a vyhrává. Je možné si s dítětem vyměnit role, kdy vyslovuje dítě a figurku posouvá logoped (Richtrová a kol. 2018).

Rytmická cvičení

Vhodná jsou u dětí okolo 4,5 až 5 let. Díky těmto cvičením se děti cíleně učí vnímat a rozpoznat sluchem části slov. Jedná se o vytleskávání slabik, rozlišování krátkého a dlouhého tónu. Spojují se také s rozlišováním počtu slabik ve slově, což pomůže k rozvoji matematických dovedností v pozdějším věku (Kolmanová, 2017).

Spojit rytmizaci s pohybem je pro předškolní dítě jedna z mnoha aktivit, na které by se nemělo zapomínat. Básničky s doprovodným pohybem je vhodné zařadit do celkové podpory v rozvoji dítěte. Zvětšuje se tak slovní zásoba, koordinují se pohyby a dítě si postupně básničku zapamatovává, což se hodí při fixaci nových hlásek, viz tabulka č. 1.

Bouřka (u stolu)

„Kape, kape,	dvěma prsty střídavě klepat na desku
prší, prší,	čtyřmi prsty střídavě klepat na desku
lije, lije	klepat hlasitěji
teď padají kroupy	klepat klouby střídavě na desku
a teď blýská hrom!	vydat syčivý zvuk a rukou namalovat ve vzduchu blesk
Honem děti,	
utíkáme domů!	dát ruce za záda
Zítra bude zase	
svítit sluníčko	oběma rukama opsat ve vzduchu velký oblouk“

Tabulka č. 1

(Bezděková, 2008 str. 124).

Rytmicky je možné, aby se dítě vyjádřilo za pomoci Orffových nástrojů. Projevit se tak může v písničkách i říkankách například ťukáním na dřívka, cinkáním na triangel, bubnováním na bubínek (Slavíková, 2011).

Artikulační cvičení k jednotlivým hláskám

Onomatopoeia jsou jedním ze základních zvuků, které je možné slyšet všude kolem nás, ať jsou vyvozovány lidmi, zvířaty nebo dopravním prostředkem, viz tabulky č. 2 a 3.

Hlásky, které umí:

Deštíček (prší) – d, d, d (zlehka jemně).
Sypeme slepičkám – na, na.
Motor traktoru – ta, ta, ta.
Hodinky tikají – tik, tik, tik.
Foukání větříčku děláme fi, fá, fó, fů (hlásku f prodloužíme).

Tabulka č. 2

(Bezděková, 2008, str. 168)

Hlásky, které se učí:

Moucha bzučí – bzzz.
Cvrček dělá – c, c, c.
Had syčí – sss.
Mašinka dělá – š, š, š.
Voláme na kočičku čičí.
Čmelák dělá – bžžž

Tabulka č. 3

(Bezděková, 2008, str. 168).

Nejdříve se zaměříme na hlásky, které už dítě umí. Pomocí vybraných metod se snažíme docílit správné výslovnosti u nesprávně vyslovovaných hlásek, například využitím substituční hlásky.

4.3 Druhá případová studie – dívka, 4 roky

Rodinná anamnéza

Klientem je dívka Sofie (4 roky), která žije v úplné rodině. Sofie má jednoho mladšího bratra. Matka je učitelkou v mateřské škole, sama v dětství navštěvovala logopedii kvůli artikulační poruše hlásek R, Ř. Otec je také učitel a logopedii v dětství nenavštěvoval. Mladší bratr Sofie také navštěvuje logopedii z důvodu opožděného vývoje řeči.

Osobní anamnéza

Sofie je prvorozeným dítětem své matky. Těhotenství proběhlo bez větších problémů. Porod byl spontánní v předpokládaném termínu. Dívka měla novorozeneckou žloutenku. Do svých dvanácti měsíců byla plně kojena a dudlík byl používán do tří a půl roku věku dítěte. První slova tvořila v jednom roce, přechod ke krátkým větám nastal okolo dvou let. Její psychomotorický vývoj byl v souladu s jejím věkem. V šesti měsících samostatně seděla, během devátého měsíce začínala lézt a samostatně chodit pak začala kolem měsíce dvanáctého. Mateřskou školu navštěvovala od svých tří let, adaptace proběhla v pořádku bez velkých problémů, při adaptaci neplakala. V mateřské škole je společenská, zapojuje se do společných činností, navazuje kontakty a s dětmi ve školce si hraje. Před čtvrtým rokem jí byl diagnostikován stomatologem otevřený skus.

Logopedické vyšetření

Vyšetření na základě foneticko-fonologické roviny;

- hláska T – interdentalní tvoření;
- hlásky C, S, Z - interdentalní tvoření;
- hláska L - interdentalní tvoření;
- hláska R, Ř – fonologická porucha;

Lexikálně-sémantická jazyková rovina: slovní zásoba v normě.

Morfologicko-syntaktická jazyková rovina: rozvíte věty, bez dysgramatismů.

Pragmatická jazyková rovina: oční kontakt navazuje, střídá komunikační partnery.

U Sofie se projevuje problém otevřeného skusu, na což může mít vliv dlouhodobé používání dudlíku. Jednou z příčin, proč se tvoří odchylky ve vývoji řeči, jsou deformace. Výslovnost hlásek vlivem poruchy tedy může být výrazně narušena.

4.3.1 Vlastní navržený postup ke zlepšení výslovnosti

Uvedený postup je navržený autorkou této práce a vznikl na základě prostudovaných materiálů v dané problematice s ohledem na každou případovou studii.

Otevřený skus spočívá v tom, že špatným postavením čelistí vzniká mezera mezi předními zuby. Stoličky se na sebe posadí, ale přední zuby jsou v postavení od sebe (Škodová, Jedlička, 2007).

Interdentální tvoření je v tomto případě způsobeno mezizubní výslovností, kdy dívka vkládá jazyk mezi zuby a tvoří nesprávně některé hlásky. Je potřeba posílit kořen jazyka. U hlásek R, Ř jde o fonologickou poruchu, což se týká rozlišování těchto hlásek. U otevřeného skusu je důležité věnovat pozornost svalům na jazyku a jejich správné poloze. Součástí celého procesu by měla být spolupráce s dalšími odborníky, kteří se věnují ortodontické terapii nebo doporučeným myofunkčním aparátům (Richtrová a kol. 2018).

Nač je třeba se zaměřit

Hlásky T se může u dívky odvodit z hlásky D, kterou zvládá. Při vyvozování hlásky T se nejvíce zapojuje špička jazyka. Celkově je zapotřebí, aby byl jazyk pohyblivý a obratný. Pozornost by se tedy měla věnovat cvičení motoriky mluvidel, přísávání jazyka na patro nebo zvedání s výdrží. Používá se také dřevěná špátle. (Bezděková, 2008)

U vyvozování ostrých sykavek, jako je skupina **hlásek C, S, Z**, se zabýváme postavením čelistí a cvičením, jak udržet zuby v poloze nad sebou. Jako cvičení mimických svalů se u vyvozování těchto hlásek osvědčilo špulení rtů. Lze využít i kroužkovou sondu, která zajistí správnou polohu jazyka při vyvozování. (Bezděková, 2008)

U správného vyvození **hlásky L** se věnujeme posílení především špičky jazyka, aby byla dívka schopná jazyk zvednout za horní řezáky. Pohyblivost jazyka je vhodně zkusit i před zrcadlem a zapojit tak zrakovou kontrolu. (Štěpán, 2014; Neubauer, 2011)

Hlásky R, Ř se správně tvoří kmitáním jazyka, proto se cvičení musí nejdříve zaměřit opět na celkovou obratnost jazyka (Bezděková, 2008).

Aktivita popsaná níže jsou odvozovány od základního vymezení potřeb k správné artikulaci hlásek.

Přípravná cvičení (viz výše)

Cvičení na posílení jazyka

Posílení jazyka je důležité pro správné tvoření hlásek. Svaly na jazyku posilujeme cvičením, jako je vysouvání jazyka do strany směrem k uším, nahoru k nosu nebo dolů k bradě. Při tomto cvičení musí být ústa dostatečně otevřená. Jazyk se nahoru k nosu vysouvá bez pomoci dolní čelisti. Jazyk nesmí ležet na spodním rtu. Tímto cvičením se zaktivizuje střed jazyka a posiluje se stabilita vnitřního svalstva jazyka (Kittel, 1999).

Pro posílení kořene jazyka jsou vhodná cvičení s brčkem. Jde využít několik druhů brček a několik druhů tekutin nebo rozmixovaného jídla, aby se hustší tekutinou zvýšila obtížnost sání. Brčko umístěno mezi rty, ne mezi zuby. Aby dítě provádělo sání důkladně, je možné využít delšího brčka, kde je poznat, zda si napomáhají dlouhým vdechováním, a postarat se tak o správné užívání brčka ke cvičení (Černá, 2018).

Osvědčená cvičení jazyka jsou za využití pomůcek, jednou z nich může být dřevěná špátle. Dřevěná špátle se drží před ústy dítěte ve vertikální poloze. Jazyk je v pravém úhlu ke špátli a tlačí proti ní. Je potřeba si dát pozor na tvoření stejně silného tlaku na obou stranách. Jazyk se nesmí vychýlit šikmo nahoru ani dolů proti špátli. Při těchto cvičení se nakonec jazyk vrací do klidové polohy. Díky tomuto cvičení se posiluje střed jazyka a dítě vnímá lépe pohyby jazyka (Kittel, 1999).

Jednou z pomůcek při nácvičku k vyvozování hlásek je možné použít medové kroužky nebo bonbony lipo. V první případové studii jsem popisovala, jak využít při cvičení medový kroužek. Tentokrát se budeme věnovat bonbonu lipo. Pokud se zahajuje práce s jídlem, je vhodné si nejprve promluvit s rodiči, zda souhlasí s použitím lipa při cvičeních. Také se ujistíme, jestli je v pořádku dotýkat se dítěte v dutině ústní a zda může dítě lipo po cvičení sníst, či se vyhodí. Děti jsou sladkostí dobře motivovány. Jako pomůcka je lipo vhodně tvarované a velikostně přijatelné, neklouže a je jedlé. Tím, že je lipo těžší než medový kroužek, dochází k značnému posilování, kdy lipo slouží jako zátěž. Pokud je cílem připravit mluvidla k vyvození hlásky L, vkládá se bonbon na alveoly za horní zuby. Jazyk se vloží do vyhloubené části lipa a chvíli se drží na jednom místě. Jednou z nevýhod je, že se musí lipo u zubů přidržet, aby před vložením jazyka dítěte pomůcka nespadla. Cvičení s lipem lze využít i k přípravě na ostré sykavky (Richtrová a kol, 2018).

Cvičení pro rty

U nácvičku správné výslovnosti skupiny hlásek C, S, Z je vhodné nacvičovat špulení rtů. U hlásky T zase pohyb rtů do boku. Lze to cvičit střídáním širokého úsměvu měnícího se do kroužku, který vytvoří stažením rtů k sobě. Rty jdou od sebe a zuby zůstávají u sebe. Toto cvičení jde pozměnit jednou maličkostí a to tak, že rty zůstanou u sebe a zuby nemůžeme vidět. Princip úsměvu a špulení zůstává stejný. Další je třeba vypouštění vzduchu přes rty.

Rty se uvolní a vzduch, který se vydechuje ústy, rozvibruje rty. Zvuk, který se vytvoří, připomíná frkajícího koně (Bezděková, 2008).

Fonematická diferenciac

U sluchových cvičení lze využít například obrázky a práci s nimi. Jako zdroj zvuku poslouží hlas osoby, se kterou dítě pracuje. Každý obrázek je na jedné kartě. Jeden obrázek se položí před dítě. Úkolem dítěte je tlesknout nebo dupnout, když uslyší v mluvené radě slovo název, který patří k obrázku. Podobnou hrou je hra s míčem. Opět se před dítě položí jeden obrázek. Předříkávají se různá slovíčka a hodí se míč, který musí dítě chytit. Jakmile ale dítě uslyší slovo, co má před sebou na obrázku, nesmí míč chytit. Při tomto cvičení se zapojuje i pohyb a rozvíjí se jemná motorika (Charvátová-Kopicová, 2007).

Spoustu říkanek pro děti se dá vyjádřit i pohybem, proto je pohyb s mluveným slovem vhodné zařadit do cvičení s dítětem. Pokud ještě není dítě ve fázi fixování určité hlásky, je vhodné nechat dítě poslouchat, soustředit se na slova a spojovat je s pohybem. Rozvíjí se zároveň fonologické rozlišování. Alespoň si dítě říkanky postupně zapamatuje a až se dojde žádanou výslovností do fáze fixace, dítě je bude umět a může si na nich výslovnost trénovat, viz tabulka č. 4.

Auto

„Auto jede, sláva, sláva,	napodobujeme řízení auta – točení volantem
máma mává, táta mává	máváme jednou rukou, máváme druhou rukou
auto jede, tú, tú, tú,	točí se volantem, stiskne se dítěti 3x nos
mámo, táto, už je tu	máváme jednou, druhou rukou 3x tlesknout“

Tabulka č. 4

(Bezděková, 2008 str. 123)

Rytmická cvičení

Je mnoho cvičení, která pomáhají učit se a vnímat slabiky ve slově. Rytmus je u tohoto procesu velice nápomocný. Aktivita, která se nazývá „Na datla“, pracuje se slovy znázorněnými na obrázku. Jednotlivé slabiky se vyřukávají nebo vytleskávají. Hra se uvádí slovy „Datel ťuká do stromu“. Následně se názorně vytleská slovo a dítě opakuje rytmus podle počtu slabik. Je možné také hledat stejně dlouhá slova podle počtu tlesknutí, která znázorňují slabiky, a obrázky se pak řadí na stejnou kupičku (Charvátová-Kopicová, 2007).

Artikulační cvičení k jednotlivým hláskám

Cvičení se začínají s hláskami, které dítě umí vyslovovat dobře, a od toho se odvíjí vyvozování nesprávně vyslovovaných hlásek. Ze začátku se mohou použít onomatopoeia, neboli citoslovce a nápodoba zvířat, lidí nebo dopravních prostředků viz tabulky č. 5 a 6.

Hlásky, které umí:

Foukání větříčku děláme fi, fá, fó, fů (hlásku f prodloužíme).
Obrázek mámy – děláme má, má, má.
Jak dělá kuřátko? – pipi.
Dešťíček (prší) – d, d, d (zlehka jemně).
Voláme na kočičku čičí.

Tabulka č. 5

(Bezděková, 2008, str.168)

Hlásky, které se učí:

Zpěvák zpívá – la, la, la.
Motor traktoru – ta, ta, ta.
Had syčí – sss.
Moucha bzučí – bzzz

Tabulka č. 6

(Bezděková, 2008, str. 168).

4.4 Třetí případová studie – dívka, 4 roky

Rodinná anamnéza

Dalším dítětem je Amálie (4 roky). Amálie žije v úplné rodině s matkou, otcem a starším bratrem. Matka má ukončené středoškolské vzdělání a otec stejně tak. Oba dva rodiče jsou pracující. Matka ve svém dětství logopedii nenavštěvovala. Otec na logopedii chodil z důvodu narušené výslovnosti hlásek L, R, Ř. Její starší bratr docházel na logopedii také.

Osobní anamnéza

Dívka se narodila jako druhorozené dítě své matky. Těhotenství proběhlo bez komplikací. Porod nastal o měsíc dříve přirozenou cestou. Novorozeneckou žloutenku Amálie neměla. Kojena byla deset měsíců. Přejít na pevnou stravu proběhl bez problémů. Podle poskytnutých informací od matky psychomotorický vývoj probíhal bez obtíží a jakýchkoliv

odchylek. Dívka si začala samostatně sedat kolem desátého měsíce. Chůze bez dopomoci byla dívka schopná ve svých dvanácti měsících. První slova se začala objevovat během třináctého měsíce a dvouslovné věty potom tvořila ve dvou a půl letech. Amálie je alergická na laktózu.

Logopedické vyšetření

Dívka dýchá nosem.

Foneticko-fonologická jazyková rovina:

- hlásky Ť, Ď, Ň – stádium fixace (v některých slovech při vstupním vyšetření hlásky použije a někdy ne);
- hlásky T, D, N – artikulační porucha, tvořeno na spodině;
- hlásky R, Ř – fonologická porucha;

Lexikálně sémantická jazyková rovina: slovní zásoba v normě.

Morfologicko-syntaktická jazyková rovina: rozvítené věty, bez dysgramatismů.

Pragmatická jazyková rovina: oční kontakt navazuje, střídá komunikační partnery.

4.4.1 Vlastní navržený postup ke zlepšení výslovnosti

Uvedený postup je navržený autorkou této práce a vznikl na základě prostudovaných materiálů v dané problematice s ohledem na každou případovou studii.

Stádium fixace u skupiny hlásek Ť, Ď, Ň v tomto věku z fyziologického hlediska odpovídá. Artikulační poruchou je myšlena artikulace na nesprávném místě, což souvisí s tvořením skupiny hlásek T, D, N na spodině. To znamená, že tvoří hlásky v místě spodní části úst. Nezvedne jazyk nahoru, aby se při výslovnosti dotkl tvrdého patra.

Nač se třeba zaměřit

U skupiny **hlásek Ť, Ď, Ň** je zapotřebí dát dívce podněty k fixaci těchto hlásek ve slovech a větách. Jelikož je vlivem artikulační poruchy ve výslovnosti ovlivněna výslovnost **hlásek T, D, N**, je nutné se zaměřit na posílení jazyka. Je zapotřebí, aby byl jazyk dostatečně pohyblivý a obratný. Cvičení tedy budou zaměřena na motoriku mluvidel (Štěpán, 2014; Kittel, 1999).

U rozeznávání **hlásek R, Ř** je vhodné vložit mezi nácvik aktivity, jako je cvičení fonologického rozlišování. Výslovnost podporujeme cvičením na posílení jazyka, cvičením rtů a za pomoci rotavibrátoru je možné navodit vibrace, které je potřeba vytvořit ve správné

výslovnosti těchto hlásek. Pozornost by se také měla věnovat správnému dýchání a cvičením zaměřeným na dýchání nosem i ústy (Bezděková, 2008; Richtrová a kol. 2018).

Důvodem, proč byly zvoleny tyto aktivity, jsou fakta, která popisují správné vyvození hlásky. Každé cvičení se zabývá jednotlivou artikulační oblastí.

Přípravná cvičení (viz výše)

Cvičení pro správné dýchání

Je mnoho variant her zaměřených na dechovou aktivitu. Pokud je dětí více, lze využít např. upravený fotbal, je-li dítě samo, lze foukat polystyrénový míček dráhou, která se různě točí a dítě tak musí svůj dech vnímat a ovládat. Není vhodné tyto hry pojmut formou závodu, protože se dítě pak přestává soustředit a dýchá jen povrchově (Richtrová a kol. 2018).

Cvičení, při kterých používáme brčko, může být mnoho a nemusí být zaměřené jen na sání, ale také na dýchání. Pomocí brčka může dítě třídit rozstříhaný papír podle barvy nebo umísťovat vystřižené papírky určitého tvaru na své místo. Další pomůcka, která se může využít, je například peříčko. Dítě si ho položí na dlaň, přibližně do úrovně úst, ale mezi ústy a rukou zůstává mezera. Úkolem dítěte je fouknout ústy do peříčka. Je třeba si dát pozor na to, aby dítě nebylo v napětí a uvolnilo čelisti a svaly na krku (Hublová, 2020).

Cvičení na posílení jazyka

Sání s jazykem je vhodné cvičení pro nácvik hlásek T, D, N. První cvičení je přisát jazyk na patro. Cvičení se provádí přední, střední částí jazyka a přisává se silně na vrchní patro. Je potřeba kontrolovat, zda se cvičení provádí správným způsobem. Ústa jsou otevřená do široka. Přední část jazyka by měla být v klidové poloze a střední část se přisává k patru. Přisává se tak vysoko, aby byla přední část jazyka schovaná za zuby a nebyla v zrcadle vidět. Při tomto cvičení se posiluje střední část jazyka a tvoří se podtlak (Kittel, 1999).

Podobně jako u hlásky L je možné využít bonbon lípo k posílení a fixaci u jiných hlásek. Využití lípa je pro děti značně motivační (viz výše). Lípo může posloužit jako činka pro jazyk a nepodmiňuje tolik salivaci jako jiné bonbony. Nesmí být však kyselé. Vloží-li se lípo za horní řezáky a dítě si špičku jazyka umístí do vyhloubené části lípa, posiluje tím jednotlivé svaly na jazyku, především střední část (Richtrová a kol. 2018).

Cvičení rtů

Vyjadřování emocí pomocí úst je jednou z přirozených reakcí člověka. Jedním z nejčastějších projevů emocí je střídání úsměvu a zamračení. Při úsměvu se můžeme snažit o jeho širokou formu-roztažení koutků a u mračení svraštění rtů k sobě. Lehkou úpravou lze dosáhnout toho, že dítě při úsměvu i zamračení nechá rty u sebe, aby nebyly vidět zuby. Dalo

by se tu využít i tlačení koutků úst dolů nebo posílat „pusinky“, špulit rty a tisknout je k sobě. Pokud si s dítětem budeme hrát na zvířátka, lze napodobovat ústy kapra, což může také posloužit jako další cvičení pro práci se rty. Dítě rty našpulené do kroužku střídá s oddálením od sebe (Hublová, 2020).

Fonematická diferenciac

Rozlišování hlásek se dá procvičovat za pomoci obrázků a pojmenováním obrázku dítě rozeznává správnou, ale i nesprávnou výslovnost hlásky. Ukážeme obrázek dítěti a pojmenujeme obrázek správně. Pak řekneme název obrázku znovu, například s pozměněnou hláskou a dítě rozlišuje, zda to slovo bylo stejné jako předchozí nebo ne. Za správnou odpověď dítě dostane obrázek. Je třeba si dát pozor, aby dítě neodezíralo hlásku z úst, ale aby ji rozlišilo sluchem (Charvátová-Kopicová, 2007).

K rozlišování hlásek se dá použít i běžná hra „Člověče nezlob se.“ Dítě má svou figurku, pokud vybere s řečených slov slovo správně vyslovené, posune se o políčko dál. Tuto hru je možné použít i u fixace a místo rozlišování hlásek hlásky správně vyslovit a správnost bonifikovat postupem na herním plánu. Je možné vytvořit jakékoliv hrací pole, kde se bude figurka dítěte pohybovat. Budou-li dvě dané hlásky, dítě rozlišuje hlásku, kterou slyší, a na základě toho posune jednu z figurek (Richtrová a kol. 2018).

Spojení říkadel a pohybu je pro děti zábavná forma, jak se učit. Ale je třeba si uvědomit, že pokud dítě neumí vyslovit hlásku správně, není vhodné, aby ji v říkadle používalo. Pokud dítě opakuje říkadla a hlásky správně nevyslovuje, může tak docházet k fixaci nesprávné výslovnosti. Je-li říkadlo spojeno s pohybem, dítě poslouchá správné znění hlásek, připojuje pohyb a učí se slova říkadla pomocí sluchu, což se nadále hodí u aktivit při fixaci hlásky, viz tabulka č. 7.

Listopad

Listopad, listopad	spojit ruce nad hlavou a vytvořit korunu stromu
lísteček na zem spad.	houpat se ve stoje do stran (jako ve větru)
Zlatý lístek z javora	rukou napodobit padající lístky ze stromu
zima už jde do dvora.	pohyb ze stoje do dřepu spojit s „padáním sněhu“

Tabulka č. 7

(Bezděková, 2008 str. 125).

Rytmická cvičení

Jelikož jsou dívce čtyři roky, je vhodné použít k vyjádření rytmu Orffovy nástroje, jako například dřívka k vytukávání. Rytmičká cvičení jsou dobrou pomůckou k naučení rozdělování slov na slabiky, což bude klient později potřebovat i ve škole a při psaní. Lze využít písničky, vytleskávání a básničky (Slavíková, 2011).

Artikulační cvičení k jednotlivým hláskám

První cvičení na výslovnost by se měla zaměřit na hlásky, které dítě vyvozuje správně a namotivovat ho prací, kterou bez problému zvládne a přechází tak k aktivitám obtížnějším. Dobrým způsobem je používání citoslovcí, kdy je pro dítě jednoduché napodobit zvíře nebo auto, viz tabulky č. 8, 9 a 10.

Hlásky, které umí:

Jak dělá kravička? – bú, bú
Zpěvák zpívá – la, la, la
Obrázek kozy – mé, mé
Had syčí – sss
Jak dělá kuřátko? – pipi

Tabulka č. 8

(Bezděková, 2008, str.168)

Hlásky, které si fixuje:

Chodíme bosky – ťap, ťap, ťap
Klepeme na dveře – ťuk, ťuk, ťuk

Tabulka č. 9

(Bezděková, 2008, str. 168)

Hlásky, které se učí:

Motor traktoru – ta, ta, ta
Deštíček (prší) – d, d, d (zlehka jemně)
Sypeme slepičkám – na, na

Tabulka č. 10

(Bezděková, 2008, str. 168).

4.5 Fixační cvičení pro všechny děti

Hry pro správnou výslovnost

Pomocí přípravných cvičení, seznamováním s hláskou, vyvozováním dané hlásky, se přechází do stádia fixace. Stádium fixace spočívá v procvičování správně vyvozené hlásky, kdy se ji dítě nejdříve učí fixovat ve slabice, poté ve slově, ve větě a postupně se dojde až k fixaci v básničce či v příběhu.

Zaměříme-li se na hlásky **T, D, N**, základem je správné vyvození hlásky, tedy čistý a bezchybný pohyb jazykem a nastavená mluvidla ve správné artikulační poloze. Rytmizace, která byla součástí přípravných cvičení, nám teď pomůže při rozdělování slov na slabiky a ve fixování hlásky ve slabice, např. DO-MŮ. Tato fáze je důležitá, protože pokud dítě nezapojuje hlásku snadno a rychle, nelze se posunout do další fáze fixace. Musíme se zaměřit i na slabiky umístěné v různých pozicích ve slově. Tudiž se začíná vyvozením hlásky na začátku slova TA-BU-LE, DO-MŮ, NO-HA na konci slova (BO-TA, VO-DA, VA-NA), uprostřed slova (KO-LO-TOČ, NÁ-DO-BA, OK-NO). Cílem je dojít k zautomatizování výslovnosti, aby se dítě nemuselo soustředit na to, jakým způsobem má hlásku vyslovit, ale mělo ji naučenou a používalo ji rychle a bez problému. Je potřeba mít na paměti, že chyba se fixuje stejně jako vyslovení správné. Je tedy lepší, když slovo vysloví dítě dvakrát správně než desetkrát špatně (Kolmanová, 2017).

Hry, cvičení a aktivity, které jsou zde uvedené, nejsou orientovány jen na samotnou výslovnost, ale děti si procvičují zároveň i paměť, jemnou motoriku a další dovednosti.

Aktivity, které lze využít při osvojování hlásek: „Zapamatuj si hlásky v řadě“ – u této aktivity se vyberou například tři hlásky nebo slabiky. Vybírají se tak, aby se ve slabikách objevily hlásky, které je potřeba procvičit. Hlásky nebo slabiky se dítěti přečtou a dítě je má zopakovat. Když by si mělo dítě zapamatovat slovo, mohou se použít obrázky. Dva obrázky se položí na stoleček, dítě se na obrázky podívá a jeho úkolem je si obrázky zapamatovat. Pak se obrázky otočí a dítě říká, co si pamatuje. Za obměnu, když uhodne a vysloví hlásku správně, můžeme dítěti dát obrázek a může si ho připnout na magnetickou tabuli. Po ukončení hry uvidí, jaký pokrok udělalo a kolik obrázků zvládlo vyslovit (Mikolajková, 2018).

Další zajímavou činností je věšení obrázků na šňůru a připevňování kolíčky. Dítě si zároveň procvičuje jemnou motoriku ruky, výslovnost, rozšiřuje si slovní zásobu a pojmenovává obrázky a zároveň to může sloužit i k matematickým dovednostem, když obrázky počítá. Úkolem dítěte je pojmenovat obrázek a následně ho připevnit na šňůru

kolíčkem. Jakmile to dítě udělá, pokládáme otázky typu: kde je první nebo poslední obrázek, kolik obrázků visí na šňůře nebo jaký obrázek je mezi slonem a balónem (Kolmanová, 2017).

Hra „Vyslov slova“ je zaměřená na sykavky, a to na skupiny hlásek C, S, Z a Č, Š, Ž. Jeto skvělá hra k motivaci a procvičování výslovnosti. Na této hře je příjemné, že není jeden způsob, jak ji hrát, ale je možné si vymyslet vlastní způsoby. Je díky své variabilitě vhodná k mnoha způsobům využití v logopedické praxi. Hra má jednu hrací desku, kostku s barvami a malé kartičky s obrázky (Tišerová, 2019). Tato hra by byla vhodná pro Dominika a Sofii při fixaci sykavek.

Zajímavá aktivita se dá vytvořit i pomocí příběhu nebo jen tématu. Vybereme 5-6 slov a řekneme větu „Děti jely na výlet do zoo a viděly tam“ a vybereme obrázek opice a dítě ho pojmenuje. K ozvláštňení se může vytvořit hrací plocha, uprostřed bude autobus s dětmi a kolem budou místa, kam zvířátka v zoo patří a dítě může umisťovat obrázky do prostoru kolem autobusu plného dětí (Mikolajová, 2018).

Obdobu deskové hry, kdy se hodí kostkou a posouvá se figurka, si může každý vytvořit jen pomocí obrázků, figurky a kostky. Poskládají se obrázky do libovolného tvaru, úkolem dítěte je hodit kostkou, napočítat a posunout se o dané číslo po obrázcích, na jaký obrázek stoupne, ten pojmenuje. Jelikož je možnost, že se mohou obrázky opakovat, otočí se obrázek dolů. Když jsou všechny obrázky otočené dolů, zeptáme se dítěte, co si zapamatovalo. Hodem kostkou a posouváním figurky si dítě procvičuje jemnou motoriku ruky. Počítáním rozvíjí matematické dovednosti a paměť trénuje na obrácených kartičkách (Kolmanová, 2017).

U procvičování krátkých vět se může začít způsobem nastavované věty. Dítěti řekneme počáteční slova a dítě větu zopakuje a dotvoří. „Maminka šla na nákup a koupila...“ Další z možností je házet kostkou s čísly. Dítě musí správně za sebou vyslovit tolik slov podle čísla, jaké bylo hozeno kostkou.

Pokud přejdeme k fixaci hlásky v plynulé řeči, dítě chválíme za správné použití hlásky ve spontánním rozhovoru. Stejně tak chválíme, když dítě řekne hlásku špatně, ale hned se opraví. Je vhodné i najít slova, která doma nejvíce používá a zaměřit se na správnou výslovnost. Fixace hlásky plynulé řeči je pro dítě náročnou aktivitou z hlediska sebekontroly (Mikolajková, 2018).

Pro děti neobvyklou a zábavnou aktivitou by mohla být práce v temnější místnosti, kdy je zapotřebí mít po ruce baterku. Obrázky se rozloží do nějakého tvaru a svítí se na jednotlivé kartičky. Dítě má za úkol nasvícenou kartičku pojmenovat. Abychom trochu ztížili hru, posvítí se ze začátku na dva obrázky. Dítě si je musí zapamatovat a pojmenovat je

v pořadí, v jakém šly za sebou. Takto se může počet kartiček k zapamatování zvyšovat až na čtyři kartičky. Rozvíjení prostorového vnímání jde zakomponovat do hry, při které se rozmístí kartičky po prostoru místnosti. Děti si kartičky rozmístí samy podle instrukcí: „Polož psa na židli, strom dej pod stůl atd“. Navazujeme otázky typu, „kdo je pod židlí, co je na stole...“ Po uhodnutí jdou děti otočit obrázky dolů. Po procvičení, jaké obrázky jsou v prostoru rozmístěny, následuje trochu vzpomínání, kde je kdo (Kolmanová, 2017).

4.6 Porovnání způsobu terapie případových studií

Na základě kazuistik můžeme zobecnit výsledky výše uváděných případových studií, u kterých se neshodují příčiny patlavosti, ale při nápravách lze použít modifikace velmi podobných aktivit, které většinou vedou k nápravě výslovnosti. Dominik je chlapec, který má potíže s dýcháním nosem. Sofie navštěvuje logopedii z důvodu otevřeného skusu. Amálie tvoří některé hlásky na špatném místě. V předešlém popise je možné se dočíst, že u chlapce jsou zaměřena cvičení nejprve na přivyknutí a naučení se správného dýchání nosem i ústy. Sofie se v tomto liší tím, že její problém spočívá v otevřeném skusu, kdy je zapotřebí nejen logopedické péče, ale i spolupráce se stomatologem. U každého se zaměřujeme na vyvozování hlásek z jejich aktuálního problému. Výše je uvedené, že se u Sofie a Dominika projevovala artikulační porucha v interdentalní výslovnosti. Ale u Amálie se artikulační porucha vytvořila z důvodu tvoření hlásek na spodině úst. Pro předcházení interdentalního tvoření a vytvoření správného vyvozování hlásek se v přípravném cvičení zaměřujeme zejména na posílení jazyka. Je zapotřebí posílit střed a kořen jazyka u všech respondentů. S ohledem na hlásky, které jsou vyvozovány nesprávně, jsou uvedena další cvičení. Praktická část ukázala, že u hlásky L u Sofie i Dominika, šlo o posílení špičky jazyka. Tudiž cílem uvedeného cvičení je schopnost zvednutí jazyka za vrchní řezáky. Amálie potřebovala posílit střed jazyka k tvoření skupiny hlásek T, D, N, aby nevyvozovala hlásky na spodině. U všech dětí se zvolila zábavná forma cvičení a posilování motoriky mluvidel. Je nutné se u každého zaměřit na fonologické rozlišování, hlavně u hlásek R, Ř. Cvičení pro rty, jak je zmíněno výše, je vhodné pro všechny tyto předškolní děti. Tato pozice rtů je přítomna u vyvození hlásky Ř. U Dominika je vhodná i k správnému vytvoření tupých sykavek Č, Š, Ž.

4.7 Shrnutí výsledků praktické části a diskuse

Hlavním cílem práce bylo vytvořit terapii pro nápravu výslovnosti hlásek vhodnou pro daného jedince v předškolním věku. Tomu napomáhaly tři případové studie, které byly základem ke zpracování individuálních prvků terapie. Zároveň bylo oporou i pozorování postupů terapie při práci logopedek s dětmi v logopedickém zařízení. Jak je uvedeno výše, dle Matějčka dítěti k rozvoji řeči napomáháme. Pokud má však dítě obtíže, je zapotřebí jej cíleně učit hlásky vyslovovat, např. Bezděková (2008) uvádí, že u hlásky L je zapotřebí naučit dítě do jaké polohy musí dát jazyk, aby hlásku vytvořilo.

První dílčí cíl byl zaměřen na motivaci dítěte při práci během logopedické intervence. Výzkumnou otázkou bylo zjištěno, že nejvhodnější formou je hra. Vhodné jsou nástěnky, kde děti vidí své úspěchy, dále denní, týdenní nebo měsíční pracovní listy. Podle publikací děti díky vhodně zvolené motivaci nevnímají logopedická cvičení jako učení.

Druhým dílčím cílem bylo vytvořit kazuistiky z poskytnutých informací o dětech. V kazuistice je zahrnuta rodinná anamnéza, osobní anamnéza a logopedická diagnostika. Pro možnost dosažení dalších dílčích cílů bylo v kazuistice důležité především logopedické vyšetření. Díky němu bylo možné zajistit vhodnou volbu následných cvičení pro správnou tvorbu hlásek. Co se týče kazuistik u jednotlivých dětí, můžete si povšimnout, že Dominik zvládl samostatný sed v deseti měsících. Což je podle Michalové (2007) o jeden měsíc opožděné. Řeč je u Dominika také značně opožděna a to přibližně o tři měsíce. U Sofie byl používán dudlík až do 4,5 roku. Kolmanová (2016) ve svém článku popisuje, že je možné, aby dlouhodobé používání dudlíku negativně ovlivnilo již dobře posílené svaly. Používáním této pomůcky se tak upevňuje mezizubní poloha jazyka, která může být patrná u tvoření hlásek TDN, L nebo sykavek.

Dílčí cíl číslo tři představuje návrh vhodného způsobu terapie, která zahrnuje přípravná cvičení a seznámení se se správně vyslovovanou hláskou. Dílčí otázka je více specifická a zabývá se specializovanými cvičeními k nácviku dané hlásky podle individuální potřeby dětí. Pomocí této otázky bylo zjištěno, že zásadním odrazem v této části byla diagnostika foneticko-fonologické roviny a zpřesnění problému u daných hlásek. Vzhledem ke každé hlásce bylo potřeba zaměřit se na určitou část mluvního ústrojí a posílit cíleně oblast, ve které nebylo tvoření hlásky správné. Na to navazují zvolená přípravná cvičení specifická pro dítě a nesprávně vyslovovanou hlásku. Byla zvolena cvičení na posílení jazyka, pohyblivost rtů, rytmická cvičení, rozlišování hlásek nebo onomatopoeia. U dvou dětí bylo zapotřebí zaměřit se i na dechová cvičení. Chlebodarová (2019) ve své práci uvádí postup

logopedické intervence u dětí, kde logopedka využívá přímé i nepřímé metody vyvozování hlásky. Uvádí způsoby jako je kloktání vody nebo polohování jazyka na správné místo. U některých hlásek také respondenti zahájili posilování jazyka. Během celého procesu se zároveň zaměřili na rozvoj fonematického sluchu nebo na gramatickou stránku řeči.

Čtvrtý dílčí cíl se zabýval otázkou, jak se liší terapie u jednotlivých případových studií. Dle zjištěných individuálních potřeb u jednotlivých hlásek tyto rozdíly spočívají v odlišném místě nesprávného tvoření a potřeby posílení rozdílného místa mluvních orgánů. Rozdílnost terapie u všech případových studií tedy závisí na způsobu nesprávného tvoření a zajištění nápravy v určité oblasti.

5 Závěr

Hlavním cílem práce bylo popsat co nejpřesněji koncept terapie vytvořený s ohledem na individualitu logopedického vyšetření u dětí předškolního věku. Práce je zaměřena na motivaci dítěte k práci a na přípravná cvičení k vyvozování hlásky správným způsobem. Doplňena je i několika aktivitami pro zafixování hlásky.

Teoretická část se věnuje základní terminologii a uvedení do problematiky. Je zde popsán vývoj řeči a jazykové roviny. Zahrnuta je v práci kapitola narušené artikulace, kde je blíže popsána dyslálie. Zmíněné jsou zde i fyziologické předpoklady pro správný rozvoj artikulace. V závěru teoretické části práce se pojednává o logopedické intervenci a všech jejích oblastech.

Praktická část vytváří návrh terapie založené zejména na přípravných cvičeních. S ohledem na individuální problematiku každého jedince s narušenou artikulací jsou popsány postupy nácviku k správné artikulaci jednotlivých hlásek. U každé nesprávně vyslovované hlásky je nutné si uvědomit oblast problému a zaměřit se na posílení určitého místa pro správnou tvorbu hlásek. V praktické části je uvedeno i několik pomůcek, které jsou v praxi vyzkoušené a dají se aplikovat u nácviku hlásek. Motivací pro děti může být téměř cokoli, co považují za smysluplné a zajímavé. Vzhledem k jejich fantazii, představivosti a chuti do hry, je možné dítě zaujmout i tím, že dospělý popustí uzdu své fantazii a nehledá „složitosti v jednoduchosti“. V této části jsou zařazena i fixační cvičení, která jsou bezpochyby důležitou součástí terapie. Měla by být pro děti realizována zábavnou formou. Jelikož se jedná o proces fixace hlásky, je zapotřebí se aktivitám věnovat často a důsledně.

Dyslálie se u dětí uvádí jako nejčastější narušená komunikační schopnost. Vzhledem k vývoji řeči u dětí je řada faktorů, které mohou přispět k správnému vývoji artikulace. Je jasné, že nelze ovlivnit samotnou péčí o dítě všechno, lze toho však ovlivnit mnoho.

Seznam použité literatury

- BALAŠOVÁ, Jana. (2003) *Kapitoly z logopedie*. Praha: Vysoká škola J.A. Komenského. ISBN 80-86723-05-4.
- BENDOVÁ, Petra. (2021) *Dítě s dyslálií v mateřské škole* [online]. [cit. 2021-10-26]. Dostupné z: <https://www.mspretlucka.cz/www/mspretlucka/fs/02-2021-i.pdf>
- BEZDĚKOVÁ, Jana. (2008) *Učíme naše dítě mluvit: řečová výchova dítěte od narození do sedmi let*. Velké Bílovice: TeMi CZ. ISBN 978-80-87156-02-5.
- BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. (2012) *Komunikace dětí předškolního věku*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3008-0.
- BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. (2007) *Rozvoj komunikačních kompetencí u dětí předškolního věku*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-4454-8.
- CVENGROŠOVÁ, Nataša. (2017) *Okienko speciálního pedagoga - oromotorické cvičenia* [online]. [cit. 2021-5-18]. Dostupné z: <https://www.infora.sk/clanky/c41-okienko-specialneho-pedagoga-omotoricke-cvicenia-natasa-cvengrosova>
- ČECHOVÁ, Marie. (2011) *Čeština – jazyk a řeč*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství. ISBN 978-80-7235-413-9.
- ČERNÁ, Barbora. (2018) *Logopedie pro děti* [online]. [cit. 2021-5-4]. Dostupné z: https://www.logopedieprodeti.cz/velky_test_brcek/
- DVOŘÁK, Josef. (2007) *Logopedický slovník: [terminologický a výkladový]*. 3., upr. a rozš. vyd. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum. Logopaedia clinica. ISBN 978-80-902536-6-7.
- GÚTHOVÁ, M. Dyslália. In: KEREKRÉTIOVÁ, A. a kol. (2009) *Základy logopédie*. Bratislava: Univerzita Komenského, s. 136 - 155. ISBN 978-80-223-2574-5.
- HÁLA, Bohuslav a Miloš SOVÁK. (1947) *Hlas - řeč - sluch: základní věci z anatomie, fyziologie a hygieny hlasového, mluvicího i sluchového ústrojí, z foniatrie, fonetiky, orthoepie, orthofonie*, 2., upr. a rozš. vyd. Praha: Unie. Věda všem (Česká grafická Unie).
- HOŠKOVÁ, Lenka a Jana LAKATOŠOVÁ. (1994) *Komunikace*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 69 s. ISBN 8070674075.
- HUBLOVÁ, Pavlína. (2020) *Aktivity pro rozvoj řeči a komunikace* [online]. [cit. 2021-4-28]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/22464/AKTIVITY-PRO-ROZVOJ-RECI-A-KOMUNIKACE>.

CHARVÁTOVÁ-KOPICOVÁ, Věra. (2007) *Šimonovy pracovní listy 7, Logopedická cvičení*, Vyd. 3. Ilustroval Šárka BOHÁČOVÁ. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-261-4.

KEJKLÍČKOVÁ, Ilona. (2016) *Vady řeči u dětí: návody pro praxi*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3941-0.

KEREKRÉTIOVÁ, Aurélia a kolektiv. (2020) *Logopédia*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-4835-5.

KITTEL, Anita. (1999) *Myofunkční terapie*. Přeložil Jitka DOSEDLOVÁ. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-7169-619-6.

KLENKOVÁ, Jiřina. (1997) *Kapitoly z logopedie I*. Brno: Paido,. ISBN 80-85931-41-9.

KLENKOVÁ, Jiřina. (1998) *Kapitoly z logopedie II a III*. Brno: Paido. ISBN 80-85931-62-1.

KLENKOVÁ, Jiřina, Barbora BOČKOVÁ a Ilona BYTEŠNÍKOVÁ. (2012) *Kapitoly pro studenty logopedie: text k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-229-1.

KLENKOVÁ, Jiřina. (2000) *Kapitoly z logopedie. 2. přeprac. vyd.* Brno: Paido. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-88-5.

KLENKOVÁ, Jiřina. (2007) *Logopedie. 1.vyd.* Praha: Grada. 104 s. ISBN 80-247-1110-9.

KLENKOVÁ, Jiřina. (2006) *Logopedie: narušení komunikační schopnosti, logopedická prevence, logopedická intervence v ČR, příklady z praxe*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 80-247-1110-9.

KOLMANOVÁ, Martina. (2016) *Dudlík je důležité odebrat včas* [online]. [cit. 2022-2-23]. Dostupné z: <https://celostnikomunikace.cz/dudlik-je-dulezite-odebrat-vcas/>

KOLMANOVÁ, Martina. (2017) *Rytmizace slov – jednoduchá technika, která umí kouzla* [online]. [cit. 2021-4-29]. Dostupné z: <https://celostnikomunikace.cz/rytmizace-slov-jednoducha-technika-ktera-umi-kouzla/>

KOLMANOVÁ, Martina. (2017) *8 her ke správné výslovnosti* [online]. [cit. 2021-5-4]. Dostupné z: <https://celostnikomunikace.cz/8-her-k-procviceni-spravne-vyslovnosti/>

KOLMANOVÁ, Martina. (2020) *Jak podpořit vývoj řeči dítěte* [online]. [cit. 2022-04-11]. Dostupné z: <https://celostnikomunikace.cz/wp-content/uploads/2020/04/jakpodporitrecVerca-1.pdf>

KRAHULCOVÁ, Beáta. (2003) *Dyslalie*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 80-7041-413-8.

KRAHULCOVÁ, Beáta. (2007) *Dyslalie - patlavost*. Praha: Beakra. ISBN 978-80-903863-0-3.

KRAHULCOVÁ, Beáta. (2013) *Dyslalie – patlavost: Vady a poruchy výslovnosti*. Praha: Beakra. 296 s. ISBN 978-80-903863-1-0.

KRČMOVÁ, Marie. (2017) *Mluvní orgány*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: https://www.czechency.org/slovník/MLUVNÍ_ORGÁNY (poslední přístup: 23. 6. 2021)

KUTÁLKOVÁ, Dana. (2010) *Jak připravit dítě do 1. třídy: obratnost a kresba, smyslové vnímání, řeč a početní představy, výchova, školní zralost a její posouzení*. 2., dopl. vyd. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-3246-6.

KUTÁLKOVÁ, Dana. (2005) *Logopedická prevence: průvodce vývojem dětské řeči*. Vyd. 4. Praha: Portál. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7367-056-9.

KUTÁLKOVÁ, Dana. (2010) *Vývoj dětské řeči krok za krokem*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Grada. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-3080-6.

LECHTA, Viktor. (2011) *Terapie narušené komunikační schopnosti*. 2., aktualiz. vyd. Přeložil Jana KŘÍŽOVÁ. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-901-9.

LEJSKA, Mojmír. (2003) *Poruchy verbální komunikace a foniatrie*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-038-7.

MICHALOVÁ, Zdeňka. (2007) *Vývoj dítěte v některých oblastech od narození do zahájení školní docházky*. Metodický portál: Články [online]. [cit. 2021-04-15]. Dostupný z [www: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/P/1266/VYVOJ-DITETE-V-NEKTERYCH-OBLASTECH-OD-NAROZENI-DO-ZAHAJENI-SKOLNI-DOCHAZKY.html>](http://www.clanky.rvp.cz/clanek/c/P/1266/VYVOJ-DITETE-V-NEKTERYCH-OBLASTECH-OD-NAROZENI-DO-ZAHAJENI-SKOLNI-DOCHAZKY.html). ISSN 1802-4785.

MIKOLAJKOVÁ, Kateřina. (2018) *Logopedické hry* [online]. [cit. 2021-5-3]. Dostupné z: <https://www.logopediekatka.cz/logopedicke-hry/>

MLČÁKOVÁ, Renata a Kateřina VITÁSKOVÁ. (2013) *Narušení artikulace a narušení vývoje mluvené řeči - vstup do problematiky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 119 s. Studijní opory. ISBN 978-80-244-3721-7.

NEUBAUER, Karel. (2011) *Artikulace a fonologické rozlišování hlásek: jak předcházet rozvoji odchylek výslovnosti u dětí*. Havlíčkův Brod: Tobiáš. ISBN 978-80-7311-118-2.

NEUBAUER, Karel. (2018) *Kompendium klinické logopedie: diagnostika a terapie poruch komunikace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1390-1.

OPATRÍLOVÁ, Dagmar. (2003) *Pedagogická intervence v raném a předškolním věku u jedinců s dětskou mozkovou obrnou*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3242-1.

PEŘESTÁ, Veronika. (2019) *Logopedická intervence dyslalie v předškolním věku* [online]. Brno [cit. 2021-04-18]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/rqh7z/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Barbora CHLEBORADOVÁ.

RICHTROVÁ, Barbora a kol. (2018) 2(1): 56-60, *Některá „know-how“ pro nácvik hlásek* [online]. [cit. 2021-4-28]. Dostupné z: <https://www.prosestru.cz/casopisy/listy-klinicke-logopedie/2018-1-26/nektera-know-how-pro-nacvik-hlasek-109422>

SEEMAN, Miloslav. (1955) *Poruchy dětské řeči*. Praha: SZdN.

SLAVÍKOVÁ, Marie. (2011) *Předškolní dítě a rytmické citění* [online]. [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/p/13431/PREDSKOLNI-DITE-A-RYTMICKE-CITENI.html/>

SOVÁK, Miloš. (1984) *Logopedie předškolního věku*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. Knižnice sociální pedagogiky.

SOVÁK, Miloš. (1978) *Uvedení do logopedie: vysokoškolská učebnice pro posluchače pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. Knižnice speciální pedagogiky.

SOVÁK, Miloš. (1974) *Logopedie: celostátní učební text speciální pedagogiky ve studiu učitelství na školách pro mládež vyžadující zvláštní péče na pedagogických fakultách*. 3., uprav. vyd. Praha: SPN. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

ŠKODOVÁ, Eva a Ivan JEDLIČKA. (2007) *Klinická logopedie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-340-6.

ŠTĚPÁN, Josef. (2014) *Logopedie: listy pro nácvik výslovnosti*. Olomouc: Rubico. Hrátky. ISBN 978-80-7346-172-0.

TIŠEROVÁ, Karol. (2019) *Život podle Karol* [online]. [cit. 2021-6-15]. Dostupné z: <https://zivotpodlekarol.blogspot.com/2019/10/ucime-se-vyslov-slova-vzdelavaci-hra-od.html>

VAŠEK, Štefan. (2005) *Základy speciální pedagogiky*. Praha: Vysoká škola Jana Amose Komenského. ISBN 80-86723-13-5.

VITÁSKOVÁ, Kateřina a Alžběta PEUTELSCHMIEDOVÁ. (2005) *Logopedie*. Olomouc: Univerzita Palackého, 182 s. ISBN 8024410885.

VYŠTEJN, Jan. (1991) *Vady výslovnosti: diagnostika, ošetření a prevence patlavosti*. Praha: SPN. Obory speciální pedagogiky. ISBN 80-04-24504-8.

ZEZULKOVÁ, Eva. (2008) *Logopedická prevence v předškolním věku* [online]. Ostrava: Universitas Ostraviensis. [cit. 2021-04-21]. ISBN 978-80-7368-562-1.

Anotace

Jméno a příjmení:	Zuzana Marková
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	prof. Mgr. Kateřina Vitásková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2022

Název práce:	Srozumitelnost řeči a způsoby nápravy nesprávné výslovnosti u dětí předškolního věku
Název v angličtině:	Speech clarity and ways of correcting mispronunciation in pre-school children
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá terapií artikulační poruchy u dětí v předškolním věku. V teoretické části práce postupně shrnuje základní informace o vývoji řeči, narušené komunikační schopnosti a intervenci, která se k ní vztahuje. V praktické části se poté snažíme pomocí tří kazuistik individuálně sestavit terapii s ohledem na nesprávnou artikulaci hlásek.
Klíčová slova:	Logopedie, vývoj řeči, komunikace, narušená artikulace, dyslálie, intervence dyslálie, terapie dyslálie, předškolní věk
Anotace v angličtině:	The Bachelor thesis deals with the therapy of articulatory disorder in preschool-age children. In the theoretical part, the work gradually summarizes basic information about the evolution of speech, impaired communication skills and intervention related to it. In the practical part, we then try using three case reports to individually compile therapy for incorrect spelling articulation.

Klíčová slova v angličtině:	Logopedia, speech development, communication, articulation impaired, dyslalia, dyslalia intervention, dyslalia therapy, preschool age
Rozsah práce:	57 stran
Jazyk práce:	CZ